

ISSN:1309 4173

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ULUSLARARASI TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Volume 9/1 March 2017

HISTORY STUDIES ULUSLARARASI TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Volume 9/1 March 2017

Editörler:

Prof. Dr. Osman KÖSE

Doç. Dr. İbrahim SERBESTOĞLU

History Studies

International Journal of History

History Studies Dergisi üç ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.
History Studies Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukûki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları History Studies Dergisi'ne aittir.
Yayınlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz.
Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir.
Gönderilen yazılar iade edilmez.

The History Studies is an international, peer-reviewed quarterly journal.
Authors bear the sole legal responsibility for their published works in the History Studies.
The History Studies has the sole ownership of copyright to all published works. No part of this publication shall be produced in any form without the written consent of the History Studies.
The Editorial Board makes the final decision to publish articles.
No article is returned to authors.

History Studies Dergisi ULAKBİM üyesidir
Journal of History Studies is a member of ULAKBIM

Journal of History Studies
Indexed by **ASOS, EBSCO, DOAJ, Index COPERNICUS, and Index ISLAMICUS**

Ankara, Mart / March 2017
Volume 9 /1 2017

History Studies

International Journal of History

ISSN: (Print) 1309 - 4688 - (Online)1309 - 4173

Editors:
Prof. Dr. Osman KÖSE
Doç. Dr. İbrahim SERBESTOĞLU

Ankara University, Faculty of Languages, History and Geography, Sıhhiye - Ankara, TURKEY
Tel: +9(0.312) 310 32 80
Fax: +9(0.312) 310 57 13 - 309 36 73
E-mail: history.studies@yahoo.com
Web: http://www.historystudies.net/

Journal of History Studies
Volume 9/1 March 2017

HISTORY STUDIES
Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of History

Sahibi / Owner
Osman Köse

Editör / Editor
Osman Köse
İbrahim Serbestoğlu

Editor Yardımcıları / Associate Editors
Abidin Temizer

Dil Editörleri
İsmail Avcı

Sekreterya
Yakup Yılmaz
E-mail: history.studies@yahoo.com

Kapak Tasarımı
Hülya Demir

Yayın Kurulu / Editorial Board
Abdullah Şevki Duymaz - Adnan Jahić - Alexandar Kadijevic - Božidar Jezernik - Camelia Elena Călin - Erkan Göksu - Fatih Demirel - Hasan Babacan - Hüseyin Üreten - Jedrzej Paszkiewicz - Kujtim Nuro - Muhammet Bilal Çelik - Önder Duman - Redzep Škrijelj - Zafer Gölen -

Hakem Kurulu / Referee Board
Anđelko Vlašić - Božidar Jezernik - Bünyamin Kocaoğlu - Camelia Elena Călin - Eva Maria Stolberg - Hasan Bello - İlhan Ekinci - Kujtim Nuro - Mucize Ünlü - Nurten Çetin - Zübeyde Güneş Yağcı

Temsilcilikler / Country Representatives

Almanya: Eva Maria Stolberg (Dr.; University of Disburg-Essen, Almanya)
Arnavutluk: Hasan Bello (Dr.; Albanoloji Araştırma Merkezi-Tarih Enstitüsü, Arnavutluk)
Hırvatistan: Anđelko Vlašić (Dr., Zagreb Üniversitesi-Hırvatistan)
Romanya : Andreea Stoian Karadeli, (Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği, Türkiye/Romanya)
Sırbistan: Redzep Škrijelj, (Prof. Dr.; Novi Pazar Devlet Üniversitesi, Sırbistan)
Slovenya: Božidar Jezernik (Prof. Dr.; University of Ljubljana , Slovenya)
Yunanistan: Esra Özsüer, (Dr. İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

HISTORY STUDIES
Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of History
Volume 9/1 March 2017

Hakemler / Referees

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Aydın – Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Tamer Balcı – The University of Texas-Rio Grande Valley
Yrd. Doç. Dr. Abdullah Bay – Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yaşar Bedirhan – Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih Demirel – Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Önder Duman - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Efiloğlu – Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Engin Eroğlu – Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Evsile – Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Zafer Gölen – Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr. Rıza Karagöz – Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Kaya – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Kayhan – Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Bünyamin Kocaoğlu – Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bayram Arif Köse – Çoruh Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Songül Keçeci Kurt – Amasya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Pınar – Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Fahri Sakal – Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarı – Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşen Sina – Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Gürsoy Şahin – Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Abidin Temizer – Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç. Dr. Mucize Ünlü - Ondokuz Mayıs Üniversitesi

HISTORY STUDIES
Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of History
Volume 9/1 March 2017

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Talip AYAR **1-19**
Osmanlı'nın Son Dönemi Maçka'da Kiliselerin Tamiri ve Yeniden İnşâsı
Reconstruction and Restoration of The Churches of Macka in Late Ottoman Period

Necdet AYSAL **21-45**
Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı (9-16 Mayıs 1935)
Republician Nation Party's Fourth Grand General Assembly in Single-Party Era (9th-16th of May, 1935)

Muzaffer BAŞKAYA **47-63**
Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'nin Dış Ülkelerde Yürüttüğü Tanıtım ve Propaganda Faaliyetleri
Promotional Advertising and Propaganda Activities Carried out in Foreign Countries in the First Years of the Turkish Republic

Sabri BECERİKLİ - Muammer DEMİREL **65-84**
Osmanlı'dan Cumhuriyet Bursa'sına Miras Kalan Öğretmen Okulları (1883-1975)
Teachers' Schools in Bursa Inherited By The Republic From The Ottoman Empire (1883-1975)

Filiz DIĞIROĞLU **85-110**
II. Abdülhamid Döneminde Dinî Yayıncılık: İslamî Metinleri Kim Üretir?- I
Religious Publishing in Abdulhamid II Era: Who Produces the Islamic Texts?-I

Önder DUMAN - Mehmet AYDIN **111-125**
Ermeni Diasporası, Sözde Soykırımın 50. Yıldönümünü "Anma" Etkinlikleri ve Türkiye
The Armenian Diaspora, Turkey and the Commemorate 50th Anniversary of the So-called Genocide

Süleyman ERKAN **127-144**
CIA Günlük Raporlarına Göre Türkiye'de 1978 Bülent Ecevit Hükümeti Dönemi
1978 Bülent Ecevit Government Era on CIA Daily Reports

Hasancan MERAL **145-156**
Mîrza Mîranşâh ve Askeri Faaliyetleri
Mirza Miranshah and Military Operations

Hüseyin ÜRETEN **157-174**
Kaystros (Küçük Menderes) Havzası'nın Az Bilinen Kenti:
Palaiapolis (Beydağ) ve Yakın Çevresi
A Less Known City of Kaystros (Küçük Menderes) Basin and its Environ:
Palaiapolis (Beydağ)

Yusuf YILDIZ **175-198**
Filozof Kral II. Friedrich: Kutsal Roma-Cermen İmparatoru II. Friedrich
(1194-1250) ve İslam Bilim Mirasi
Philosopher King Frederick II: Holy Roman Emperor Frederick II (1194-1250), and
Islamic Education Heritage

HISTORY STUDIES
Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of History
Volume 9 Issue 1, March 2017

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Talip AYAR **1-19**
Osmanlı'nın Son Dönemi Maçka'da Kiliselerin Tamiri ve Yeniden İnşâsı
Reconstruction and Restoration of The Churches of Macka in Late Ottoman Times

Necdet AYSAL **21-45**
Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı (9-16 Mayıs 1935)
Republician Nation Party's Fourth Grand General Assembly in Single-Party Era (9th-16th of May, 1935)

Muzaffer BAŞKAYA **47-63**
Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'nin Dış Ülkelerde Yürüttüğü Tanıtım ve Propaganda Faaliyetleri
Promotional Advertising and Propaganda Activities Carried out in Foreign Countries in the First Years of the Turkish Republic

Sabri BECERİKLİ - Muammer DEMİREL **65-84**
Osmanlı'dan Cumhuriyet Bursa'sına Miras Kalan Öğretmen Okulları (1883-1975)
Teachers' Schools In Bursa Inherıted By The Republıc From The Ottoman Empıre (1883-1975)

Filiz DIĞIROĞLU **85-110**
II. Abdülhamid Döneminde Dinî Yayıncılık: İslamî Metinleri Kim Üretir?- I
Relıgıous Publıshıng in Abdulhamıd II Era: Who Produces the Islamıc Texts?-I

Önder DUMAN - Mehmet AYDIN **111-125**
Ermeni Diasporası, Sözde Soykırımın 50. Yıldönümünü "Anma" Etkinlikleri ve Türkiye
The Armenian Diaspora, Turkey and the Commemorate 50th Anniversary of the So-called Genocide

Süleyman ERKAN **127-144**
CIA Günlük Raporlarına Göre Türkiye'de 1978 Bülent Ecevit Hükümeti Dönemi
1978 Bülent Ecevit Government Era on CIA Daily Reports

Hasancan MERAL **145-156**
Mîrza Mîranşâh ve Askeri Faaliyetleri
Mirza Miranshah and Military Operations

Hüseyin ÜRETEN **157-174**
Kaystros (Küçük Menderes) Havzası'nın Az Bilinen Kenti:
Palaiapolis (Beydağ) ve Yakın Çevresi
A Less Known City of Kaystros (Küçük Menderes) Basin and its Environ:
Palaiapolis (Beydağ)

Yusuf YILDIZ **175-198**
Filozof Kral II. Friedrich: Kutsal Roma-Cermen İmparatoru II. Friedrich
(1194-1250) ve İslam Bilim Mirasi
Philosopher King Frederick II: Holy Roman Emperor Frederick II (1194-1250), and
Islamic Education Heritage

HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 9 Issue 1, p. 21-45, March 2017
DOI Number: 10.9737/hist.2017.511

Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı (9-16 Mayıs 1935)

Republician Nation Party's Fourth Grand General Assembly
in Single-Party Era (9th-16th of May, 1935)

Doç. Dr. Necdet Aysal
Ankara Üniversitesi - Ankara

HISTORY STUDIES

Volume 9
Issue 1
March
2017

Öz: *Siyasi parti kurultayları, ülke sorunlarının görüşüldüğü, yol haritaları ve izlenecek politikaların belirlendiği, geniş kapsamlı toplantılardır. Cumhuriyet Halk Partisi, kurulduğu 9 Eylül 1923 tarihinden iktidarı kaybettiği 14 Mayıs 1950 tarihine kadar ülkenin tek hükümet partisi olmuştur. Ulusal nitelikli bir devletin oluşum sürecini belirlemede önemli rol oynayan CHP, bu süre içerisinde Sivas Kongresi (1919) ile birlikte 1927, 1931, 1935, 1938 (Olağanüstü), 1939, 1943 ve 1946 (Olağanüstü) olmak üzere toplam sekiz kurultay düzenlemiştir. Siyasi parti kurultaylarının incelenmesi, ekonomik, siyasi, sosyal değişim ve gelişim tarihinin aydınlatılması açısından önemlidir. CHP, Türkiye'nin karşılaştığı ekonomik ve siyasi sorunların çözümlenmesi ve ülkede otoritenin yeniden tesisi amacıyla, 1935 yılında bir takım tedbirler almıştır. Bu tedbirleri parti prensipleri olarak ortaya koymuş; geliştirdiği ulusal ideolojik yaklaşımlarla sorunları çözümlemeye çalışmış; parti ideolojisini, devlet ideolojisi haline getirmiştir. Bu çalışmada, CHP'nin Tek Parti olarak iktidarını koruması ve sürdürmesi bağlamında geliştirdiği ideoloji, yöntem ve kadro yapısındaki değişiklikler, 1935 Kurultayı çerçevesinde ele alınmıştır. Kurultay öncesi ve sonrası yaşanan gelişmeler, Kurultay dokümanları başta olmak üzere Atatürk günlükleri, belgeye dayalı araştırma eserler ve dönemin basını incelenerek değerlendirilmiş, parti-devlet bütünleşme süreci ortaya konulmuştur.*

Anahtar Kelimeler: *Cumhuriyet Halk Partisi, Mustafa Kemal Atatürk, CHP Kurultayları, TBMM, Devletçilik, Halk Evleri, Kadro Hareketi.*

Abstract: *Political party assemblies withnessed the wide range of meetings in which the issues to do with the country are discussed and roadmaps and the policies to be followed are determined. Republican People's Party had been the country's single -party government since it was founded on September 9, 1923 until May 14, 1950 when it lost its power as the ruling poltical party. During this process, CHP played an important role in determining the formation of a state with a national qualification held a total of eight conferences in 1927, 1931, 1935 , 1938 (Great), 1939, 1943 and 1946 (Great) including Sivas Congress (1919). Examination of political party assemblies is important for the clarification of the history of economical, political and social change and development. CHP took a number of measures in 1935 in order to solve the economic and political problems Turkey faced and to re-establish the authority in the country. CHP put forward these measures as the principles of the party, tried to resolve the problems with national ideological approach that it developed itself and converted its party ideology into the state ideology. In this study, the ideology developed by CHP to protect and maintain itself as the single-party government context , methods and changes in the staff structure have been discussed in the framework of the 1935 Convention. Pre- and post- convention developments,congress documents in particular Atatürk's diaries , document -based research works and the press of the time have been evaluated and state and party integration process has been put forward.*

Keywords: *Republician Nation Party, Mustafa Kemal Atatürk, Republican Nation Party's Congresses, Grand National Assembly of Turkey, Statism, Public Houses.*

Giriş

23 Nisan 1920'de açılan Birinci Meclis'te Mustafa Kemal Paşa taraftarlarının oluşturduğu Birinci Grup ile muhalif İkinci Grup arasında birçok konuda anlaşmazlık çıkmış ve kıyasıya mücadele başlamıştır.[1] Gruplar arasındaki mücadelenin şiddetlendiği günlerde, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 6 Aralık 1922'de Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye, Yenigün ve Öğüt gazetelerinin muhabirlerine verdiği demeçte,[2] yeni bir parti kurulacağını kamuoyuna ilk kez açıklamıştır. Mustafa Kemal Paşa bu demecinde, savaşın kazanılmasının ülkeyi uygar dünyaya taşımak için yeterli olmadığını, ülkenin tamamen kalkınmasını sağlayacak ve gerçekçi bir programa sahip "*Halk Fırkası*" isimli bir partinin kurulacağını ve bu partinin yeniliklere öncülük edeceğini söyleyerek, herkesten yardım beklediğini dile getirmiştir.[3] Mustafa Kemal Paşa'nın bu kararı almasında hiç şüphesiz savaş yılları ve hemen sonrasında Meclis'te yaşanan şiddetli tartışmaların etkisi büyük olmuştur. Ulusal egemenlik temeline dayalı yeni bir devlet için yapılması gerekli devrimler, Meclis'te bir siyasi partinin desteğiyle daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilirdi. Bu gelişmelerin yanı sıra Meclis'teki muhalefetin tutumu da, Mustafa Kemal Paşa'nın bir parti kurma zamanının geldiğini düşünmesinde etkili olmuştur.

Lozan Konferansı birinci etap görüşmelerinin başarısız bir şekilde sona erdiği günlerde Meclis'te konferansla ilgili yapılan gizli görüşmelerde, muhalif milletvekillerinin sert eleştiriler getirmeleri, gruplar arasındaki ilişkileri iyice gerginleştirmiştir.[4] Sonuçta gerek Meclis içinde ve gerekse Meclis dışında yaşanan iktidar mücadelesi, Meclis'i çalışamaz hale getirmiştir. Birinci Grup, 1 Nisan 1923'te Meclise verdiği önerge ile TBMM seçimlerinin yenilenmesini istemiştir.[5] Mecliste aynı gün kabul edilen bu önerge ile seçim yasası çalışmalarına başlanmış ve bu konuda yapılan görüşmeler sonucunda Meclis dağılmıştır.

TBMM'de seçim kararının alınmasından hemen sonra, 8 Nisan 1923'te, Mustafa Kemal Paşa tarafından, siyasi tarihimizde "*Dokuz Umde*" olarak bilinen ve Halk Fırkası'nın ilk programı olarak kabul edilen seçim bildirgesi yayınlanmıştır. Bu beyannamenin giriş bölümünde Meclis'teki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Halk Fırkası'na dönüştürüleceği resmen ifade edilmiştir.[6] Mustafa Kemal Paşa, dokuz umde ile aynı gün bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini seçim çalışmalarına katılmaya çağırmıştır.[7] Mustafa Kemal

HISTORY STUDIES
22
Volume 9
Issue 1
March
2017

[1] Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 379; Sebahattin Selek, *Anadolu İhtilâli,* C. II, 8. B.,Kastaş A.Ş., İstanbul, 1987, s. 625; Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* C. I, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1986, s. 360; Necdet Aysal, "Atatürk Döneminde İç Politika", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* (Editör, Temuçin F. Ertan), Siyasal Kitabevi Yay., Ankara, 2011, s. 161-187.

[2] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,* C. II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997, s. 50-52; Hasan Dinçer, "TBMM'nin Açılması ve Yeni Türk Devleti'nin Kuruluşu", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* (Editör, Temuçin F. Ertan), Siyasal Kitabevi Yay., Ankara, 2011, s. 115.

[3] Hakan Uzun, "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. IX, S. 20-21, İzmir, 2010, s. 233-271.

[4] 20 Kasım 1922'de başlayan Lozan Barış Konferansı görüşmeleri 4 Şubat 1923'te kesintiye uğramıştır. Bkz., Temuçin F. Ertan, "Mudanya Mütarekesi'nden Lozan Barış Antlaşması'na", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* (Editör, Temuçin F. Ertan), Siyasal Kitabevi Yay., Ankara, 2011, s. 153-154.

[5] TBMM seçimlerinin yenilenmesiyle ilgili olarak verilen önergenin gerekçesinde, ilk Meclisin ülkenin bağımsızlığın sağlamakla görevini yapmış olduğu ve ülkenin önünde barış ve ekonomik sorunlar nedeniyle yeniden kamuoyunun kazanılması gerektiğine dair ifadeler yer almaktadır. Bkz., Aysal, *agm.*, s. 165.

[6] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler,* Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952, s. 580.

[7] Aysal, *agm.*, s. 166.

Paşa önderliğinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çabaları sonuç vermiş ve seçimleri büyük çoğunlukla Cemiyetin adayları kazanmış ve İkinci Gruptan seçimleri kazanan olmamıştır.[8] 1923 seçimleriyle başlayan bu yeni dönemde, ilk bakışta Mustafa Kemal Paşa'nın Meclise mutlak egemen olacağı izlenimini doğurmuştu. Seçimlerin kazanılmış olması Halk Fırkası'nın kurulmasını onaylama anlamı taşıdığından, seçim sonrasında kuruluş hazırlıkları resmen başlatılmıştır.[9] Nitekim Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında 7 Ağustos 1923'te toplanan milletvekilleri, partinin tüzüğünü hazırlamaya girişmiş ve yaklaşık bir ay süren tüzük çalışmaları 9 Eylül 1923'te sonuçlanmış, aynı toplantıda yapılan oylama ile de "*Halk Fırkası'nın İlk Tüzüğü*" resmen kabul edilmiştir.[10] 11 Eylül'de yapılan toplantıda ise partinin genel başkanlık ve yönetim kurulu üyelerinin seçimi yapılarak, Mustafa Kemal Paşa Halk Fırkası Başkanlığı'na getirilmiştir. Bu bağlamda tüzüğün onaylandığı tarih olan 9 Eylül 1923, partinin de kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir.[11] Halk Fırkası'nın adı, 10 Kasım 1924'te Recep (Peker) Bey'in önerisiyle "*Cumhuriyet Halk Fırkası*" olarak değiştirilmiştir.[12] 9 Mayıs 1935'te toplanan 4. Kurultay'da ise, Fırkanın adı "*Cumhuriyet Halk Partisi*" olarak belirlenmiştir.

CHP'nin 1935 Kurultayı'nı ele alan bu çalışma; Partinin 1930-1937 yılları arasında tek parti olarak iktidarını koruması ve sürdürmesi bağlamında geliştirdiği, ideolojiler ve yöntemler çerçevesinde yapılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi, belirtilen dönemde Türkiye'nin karşılaştığı ekonomik ve siyasi sorunların çözümlenmesi ve ülkede otoritenin yeniden tesisi amacıyla, tedbirler geliştirmiştir. Bu tedbirleri parti prensipleri olarak ortaya koymuş; geliştirdiği ulusal ideolojik yaklaşımlarla sorunları çözümlemeye çalışmış; parti ideolojisini, devlet ideolojisi haline getirmiştir.

HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY
23
Volume 9
Issue 1
March
2017

A. 1935 CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Öncesi Yaşanan Siyasal Gelişmeler

1925-1930 yılları bir takım zorlukların ve sıkıntıların yaşandığı bir dönem olmuştur. Özellikle birbiri ardınca siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda gerçekleştirilen devrimler ve çeşitli konularda alınan önlemler, muhalif grubun tepkisini çekmiş ve hükümete karşı direnişi her geçen gün artırmıştır. Bunların yanı sıra Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan liberal ekonomik politika, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı nedeniyle uygulanamamış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştı.[13] Yaşanan ekonomik ve siyasi bunalımların toplumsal bir patlamaya dönüşmesinden endişelenen Cumhurbaşakanı Mustafa Kemal, tüm bu sorunların ancak çok partili siyasal yaşamla ortadan kaldırılabileceği düşüncesini taşımaktadır. İşte böyle bir ortamda 12 Ağustos 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası ile ikinci çok partili demokratik siyasal yaşam başlamıştır.[14] Kısa süre içerisinde umulmadık bir hızla yurt

[8] Olaysız geçen seçimlerde 72 seçim bölgesinden 270 milletvekili seçilmiştir. İkinci TBMM, yeni toplanma yılına 11 Ağustos 1923'te başlamış ve 13 Ağustos'ta Mustafa Kemal TBMM Başkanlığı'na yeniden seçilmiştir. Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938*, Cilt III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 89; Mümtaz Soysal, *Dış Politika ve Parlamento,* Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1964, s. 91; Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar-Lozan'dan Cumhuriyete,* C. II, Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s. 11-12.

[9] Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi,* Boyut Yayınları, İstanbul, 1998, s. 75; Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii,* Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s. 37.

[10] Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi,* 2. B., TTK, Ankara, 1988, s. 391-392.

[11] Esma Torun, *Sivas'dan Büyük Kongreye Cumhuriyet Halk Partisi*, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli, 2003, s. 30-41; Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler,* s. 559; Orhan Acun, "CHP'nin Kuruluş Tarihi Üzerine", *Tarih ve Toplum,* C. 24, No. 141 (Eylül 1995), s. 132.

[12] Uzun, *agm.*, s. 236; Tunçay, *age.,* s. 88; Feridun Kandemir, *Siyasi Dargınlıklar*, C. III, Ekicigil Matbaası, İstanbul, 1955, s. 8.

[13] Necdet Aysal, "Atatürk Dönemi Türk Devrimi", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* (Editör, Temuçin F. Ertan), Siyasal Kitabevi Yay., Ankara, 2011, s. 207.

[14] Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni: Dün- Bugün-Yarın*, C. I., 11. B., Tekin Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 361; Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, Başnur Matbaası, Ankara, 1972, s. 281; Aysal, *agm.*, s. 178.

sathında örgütlenmeyi başaran SCF'ye, halkın gösterdiği ilgi her geçen gün artmıştır. Fakat, 4-7 Eylül İzmir olayları ve kadınların ilk kez oy kullandıkları belediye seçimleri, Mecliste SCF ile CHF arasında sert tartışmaları, karşılıklı suçlamaları ve kavgaları beraberinde getirmiştir. Bu şartlar altında Fırkanın kurucusu ve Genel Başkanı Fethi (Okyar) Bey, 17 Kasım 1930 günü fırkanın feshine ilişkin dilekçeyi İçişleri Bakanlığı'na göndermiştir.[15] Böylece Atatürk döneminde yaklaşık üç ay süren ikinci çok partili siyasal yaşama geçiş denemesi de başarısız bir şekilde sona ermiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatma kararının açıklandığı gün, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, beraberinde CHF temsilcilerinin de olduğu bir heyetle iki ay süren bir yurt gezisine çıkmıştır.[16] Bu gezi esnasında fırka mensupları, bölge aydınları ve halkla temaslarda bulunmuşlardır. Gezinin, özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası ile çok partili cumhuriyete geçiş sürecinde, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yaşamakta olduğu sıkıntıyı giderme amacını taşıdığı değerlendirilmektedir. Zira Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası yönetiminden memnun olmayan bir kitlenin varlığını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, Gazi Mustafa Kemal'in gezi esnasında yaptığı konuşmalardan; gerçekleşen devrimlerin de halka uygun şekilde anlatılamadığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Gazi Mustafa Kemal tarafından tasarlanan yaklaşım; Cumhuriyet Halk Fırkası'nın, çok partili cumhuriyet düzeninin bütün görevlerini ve işlevlerini tek parti olarak üzerine alması, hiçbir ayrım gözetmeksizin tüm ulusu kendi içinde toplamasıdır. Böylece, çağdaş uygarlık düzeyine; tüm ulusla birlikte ve eşitlik ilkelerine uyularak ulaşılması hedeflenmiştir.[17] Bu hedefin gerçekleştirilmesi amacıyla; toplumun durumunun yerinde görülmesi ve hoşnutsuzluk nedenlerinin tespit edilmesi; halkın ve aydınların *"Tek Parti Yönetimi"* hakkında bilgilendirilmesi ve kamuoyu oluşturulması; Cumhuriyet Halk Fırkası yönetiminin de yeni uygulamaya yönelik bir takım tedbirler alması için, söz konusu gezilerin düzenlendiğini söylemek mümkündür.

1931 yılına gelindiğinde, 4 Mart'ta CHF grup toplantısında oy birliği ile erken seçim önerisi kabul edilmiş, seçimlerle ilgili çalışmalar devam ederken 10 Nisan'da Türk Ocakları kapatılmış[18] ve 24 Nisan'da gerçekleşen genel seçimlerle Dördüncü TBMM, resmen çalışmalara başlamıştır. Bu yoğun siyasi ortamda, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in direktifleriyle 10-18 Mayıs'ta Cumhuriyet Halk Fırkası'nın III. Büyük Kongresi toplanmış ve kongrede onaylanan program ve nizamname ile tek parti-devlet rejimi oluşturulmuştur.

1. Basın-İktidar İlişkileri

CHF Kongresi'ni izleyen günlerde, özellikle ülkede yaşanan ekonomik bunalımın getirdiği hoşnutsuzluk devam etmiştir. Basın, hükümete ve izlediği politikaya karşı çok şiddetli eleştirilerde bulunmaya başlamıştır. Bu durum da doğal olarak Tek Parti-Devlet yönetimini sürdürmeye, ülkede otorite sağlamaya çalışan CHF'yi rahatsız etmiştir. Basının bir şekilde düzene sokulması, CHF otoritesini sağlamlaştıracak bir kanunun hazırlanması zorunluluğu duyulmaya başlanmıştır. Bunun yanında CHF'yi destekleyen basının, otoriter bir basın hayatı özlemleriyle yapmış olduğu yayınlar da hükümeti böyle bir kanun hazırlama yönünde teşvik etmiştir. Böyle bir ortamda hükümet tarafından hazırlanan *"Matbuat Kanunu Tasarısı"*

[15] Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, 2. B., Baha Matbaası, İstanbul, 1969, s. 46-49, 104; Sabit Dokuyan, "Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti'nin Kuruluşu", *Asosjournal (The Journal of Academic Social Science*) *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (Doi Number :http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.131),Yıl: 2, Sayı: 3, Haziran 2014, s. 152.
[16] Necdet Aysal, "Yönetsel Alanda Değişimler ve Devrim Hareketlerine Karşı Gerici Tepkiler Serbest Cumhuriyet Fırkası-Menemen Olayı", *Atatürk Yolu*, C. 11, No. 44, Ankara, 2010, s. 581-625.
[17] Mahmut Goloğlu, *Tek Partili Cumhuriyet,* Kalite Matbaası, Ankara, 1974, s. 4.
[18] Çetin Yetkin, Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945, Altın Kitaplar yayınevi, İstanbul, 1983, s. 52.

görüşülmek üzere Meclise sevk edilmiştir.[19] 5 Temmuz 1931'de gensoru ile ilgili görüşmeler başlamış ve ilk sözü alan Başbakan İsmet Paşa, gensorunun iki konuyu kapsadığını, ilk olarak kanunla verilmiş yetkilerin Hükümetçe kullanılıp, kullanılmadığının; ikinci olarak uygulanan tedbirlerin yeterli olup olmadığının sorulduğunu; bu alanda mebusların yapacakları konuşmaları dinlemek ve ileri sürecekleri düşünceleri öğrenmek istediğini belirtmiştir.

İsmet Paşa'nın bu açıklamaları, CHF'nin basın ve basın özgürlüklerine bakış açısını net olarak ortaya koymaktadır. Özellikle gazete kapatmanın çare olmadığı, aksine muhalif basının daha fazla tahrikine sebep olduğunu; bunun yanında propagandanın günün en etkin silahı olduğunu vurgulaması, yöntemlerine açıklık getirmesi; Tek Parti yönetiminin bu sahada ne kadar bilinçli ve gelecekte de sağlamayı tasarladığı otoriteye hakim olduğunu göstermektedir. Bu kanun tasarısı, kısa süre içerisinde ilgili komisyonlardan geçip, 15 Temmuz 1931 tarihinde Meclis Genel Kurul gündemine gelmiştir. İsmet Paşa'nın açıklamalarına uygun şekilde düzenlenen Matbuat Kanunu, 25 Temmuz 1931 tarihinde yayınlanmıştır.[20] 1931 yılının basın-iktidar ilişkisinde diğer önemli bir gelişme de; 7 Haziran 1920 tarihinde kurulan Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün faaliyetlerine son verilmesidir. 1 Haziran 1931 tarihli bütçe görüşmeleri esnasında verilen bu karar, 1933 yılına kadar devam etmiştir. 22 Mayıs 1933'de kabul edilen 2205 Sayılı Kanunla, *"Matbuat Umum Müdürlüğü"*, İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya) Bey'in zamanında yeniden kurulmuş, 6 Ekim 1933 tarihinde de Umum Müdürlüğe asaleten Vedat Nedim (Tör) Bey atanmıştır.[21]

HISTORY STUDIES
25
Volume 9
Issue 1
March
2017

2. Halkevlerinin Kuruluşu ve Faaliyetleri

1931 yılı CHF Büyük Kongresi'nde kabul edilen Nizamnamenin 75. Maddesinin G fıkrasına göre; *"Vilayet idare heyetlerine, talimatnamelerine göre icap eden yerlerde halk evleri açmak ve yönetmek"* vazifesi verilmiştir.[22] Halkevleri, 19 Şubat 1932'de yapılan büyük törenlerle, 14 il merkezinde açılmıştır. Halkevlerinin kuruluş amacı, talimatnamesinde şu şekilde belirtilmektedir:[23]

> *"Fırkamızın program temelleri Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılıktır. Programımızı bu ana ve temel prensiplerin hakimiyeti ve ebedileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini, milli seciyenin Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tespit ve işaret eder. Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır."*

Halkevleri faaliyetlerini gerçekleştirmek için, *"Dil ve Edebiyat Kolu, Güzel Sanatlar Kolu, Temsil Kolu, Spor Kolu, Sosyal Yardım Kolu, Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu, Kütüphane ve Yayın Kolu*, *Köycülük Kolu, Tarih ve Müze Kolu"* şeklinde 9 şube olarak örgütlenmişlerdir. Halkevleri partiye kayıtlı olup olmayan her Türk vatandaşına açıktır. Ancak Halkevleri İdare Heyetleri ile Şube İdare Komiteleri'ne üye olabilmek için CHF mensubu olmak gereklidir. Halkevlerinin açılma kararı ve genel yönetimi Fırka Genel İdare Kurulu'na,

[19] 4 Temmuz 1931 tarihinde de Elaziz Mebusu Fazıl Ahmet, Aksaray Mebusu Ahmet Süreyya ve Ordu Mebusu Ahmet İhsan Beyler tarafından Meclise bir gensoru önergesi verilmiştir. Bkz., Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1994, s. 151-152.
[20] Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekalet Basın Yayın Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943, s. 259-261; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Dördüncü Devre, Cilt 3, 35. İnikat, 25.VII.1931, Sıra No:87, 1/146 Numaralı Matbuat Kanunu Layihası, s. 5-27.
[21] İskit, *a.g.e.*, s. 268.
[22] *C.H.F. Nizamnamesi*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s. 16.
[23] *Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi,* T.B.M.M. Kütüphanesi, Ankara, 1932, s. 2-5.

düzenlenmesi ve denetimi ise Fırka Vilayet İdare Heyetleri'ne verilmiştir. Halkevlerinin, Vilayet Fırka Heyetleri'nin temin ve tespit edeceği gelir ile yönetilmesi ve bütçenin yine aynı organla denetlenmesi kararlaştırılmıştır. Halkevlerinde şubelerin çalışma alanları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.[24] Halkevlerinin sayısı giderek artmış ve 1932 yılında 14 olan halkevi sayısı; 1933'te 55'e; 1934'te 80'e ve 1935'te ise 103'e yükselmiştir.[25] Bu bağlamda Halkevleri "Ankara'da *Ülkü*; Bursa'da *Uludağ*, İzmir'de *Fikirler*; Manisa'da *Gediz*; Afyon'da *Taşpınar*; Denizli'de *İnanç*; Balıkesir'de *Kaynak*; Adana'da *Görüşler*; Gaziantep'te *Başpınar*; Diyarbakır'da *Karacadağ*; Kars'ta *Doğuş*; Sinop'ta *Dranaz*; Çorum'da *Çorumlu*; Konya'da *Konya*; İsparta'da *Ün* gibi pek çok derginin çıkarılmasına da öncülük etmiştir.[26]

3. Kadro Dergisi ve Hareketi

Kadro Dergisi, Türk devriminin ideolojisini sistemleştirmeyi amaç edinen bir yayın organıdır. Kadro, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Vedat Nedim (Tör), Şevket Süreyya (Aydemir), Burhan Asaf (Belge), İsmail Hüsrev (Tökin) ve Mehmet Şevki (Yazman) dan oluşan altı kişilik grubun[27] üç yıl gibi kısa süre yayınladıkları derginin adı olmasına rağmen, aynı zamanda üzerinde çok tartışılan bir hareketin de adı olmuştur.

Derginin imtiyaz sahibi yakup Kadri (Karaosmanoğlu) ve yayın müdürü Vedat Nedim (Tör) görünmesine rağmen, Kadrocu ideolojiyi belirleyen ve ideolojinin genel ilkelerini ortaya koyan Şevket Süreyya (Aydemir) olmuştur.[28] Dergiyi çıkarmadan önce, CHF Genel Sekreteri Recep Bey'den izin almak isteyen Yakup Kadri Bey, dergiyi çıkarma gerekçesi olarak; *"Mebuslara ve halka Halk Fırkası'nın ilkelerini"* anlatmak olduğunu söylemiştir. *"Ne işe yarayacak bu dergi sanki! "* diyen Recep Bey'e, Yakup Kadri; *"Kadro demek, bir partinin fikir kadrosu, öncü kadrosudur"* cevabını vermiştir. Durum, Mustafa Kemal'e açılmış ve Yakup Kadri; *"Bir dergi çıkarmak istiyorum, Milli Mücadele'nin ruhunu izah edebilmek için",* diyerek dergiyi çıkarma iznini almıştır. "İnkılaba öncü bir kadro gerektiği" düşüncesinden hareketle Ocak 1932 yılında yayın hayatına başlayan derginin amacı, Şevket Süreyya (Aydemir) Bey tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:[29]

> *"Madem ki, bir inkılâp vardır, o halde bu inkılabın bir de izahı, yani tarihte yeri ile karakteristiklerinin açıklanması olmalıdır. İnkılabın izahı, o inkılabı tarih içinde doğuran objektif şartların araştırılması, orijinal prensiplerinin bilimsel bir açıdan derlenmesi, sentezinin yapılması demektir. Nitekim bir aydın kadro, Mustafa Kemal'in hayatında ve onun dikkatli gözleri önünde, Türk İnkılabının ideolojik esaslarını kendi açılarından derlemek, aydınlatmak ve terkip etmek çabasına girişmiştir. Bu hareket, Kadro Hareketi'dir."*

HISTORY STUDIES
26
Volume 9
Issue 1
March
2017

[24] Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IV. Dönem (1931-1935),* I. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s. 401-405.
[25] Halkevleri, Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında TBMM'de 8 Ağustos 1951'de kabul edilen ve 11 Ağustos 1951'de ise Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5830 sayılı kanun ile kapatılmış ve tüm malları hazineye devredilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Fevzi Çakmak, "Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması", *Journal of History Studies,* Volume 7, Issue 3, September 2015, p. 1-21; Öz, *a.g.e.*, s. 112.
[26] Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, II. Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 87.
[27] İlhan Tekeli ; Selim İlkin, *Kadroculları ve Kadro'yu Anlamak*, Türk Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2003, s. 116-123.
[28] Temuçin Faik Ertan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992, s. 103.
[29] Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938*, Cilt III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 434-435.

Derginin çıkarılmasını Mustafa Kemal ve İsmet Paşa desteklemiştir. Ancak Recep (Peker) Bey, bu dergiye pek sıcak bakmamış, hatta CHF'ye bağlı bir yayın organı olan *"Ülkü"* dergisinde, kendi bakış açısına göre inkılabın ideolojisini oluşturmaya yönelmiştir. Kadro Dergisi, Kemalizm'in içini sosyal-ekonomik görüşleriyle doldurmaya çalışırken, ekonomik anlamda bir milli kurtuluş ideolojisi olarak, üçüncü dünya uluslarına örnek olarak önerirken; Ülkü Dergisi, sosyal-kültürel açıdan yaklaştığı Kemalizm'e halkçı ve köycü, siyasal ve kültürel bir içerik kazandırmak istemiştir.[30]

Çeşitli düşünce akımlarından etkilenen kadrocular, geçmişlerinde Turancılık ve Marksizmle oldukça içli-dışlı olmalarına rağmen, bu teorilerin temel yasalarının tersine olan düşünceleri savunarak bir devrim ideolojisi yaratmaya çalışmışlardır.[31] Kadroculari bir araya getiren en önemli etken tüm yazarlarının, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma sürecinde emperyalist devletlerin sömürülerine bizzat şahit olmalarıdır. Batı alemine olan tepkilerinin kaynağında bu yatmaktadır. Balkan Savaşı'nın Osmanlıcılık akımı için, Birinci Dünya Savaşı'nın da İslamcılık akımı için bir iflas belirtisi olması dolayısıyla o dönemde Kadrocular, Batı dünyasına karşı Türkçülük akımına yönelmişler, ama savaş sonrası yıkılan idealler ve ortaya çıkan somut gerçekler Kadroculari, yeni bir ideolojiye yönlendirmiştir. Bu dönemde batı emperyalizmine ve kapitalizme karşı bir tepki olarak doğan Marksizm, Kadroculari yeni ideali olmuştur.[32] Ulusal Kurtuluş Savaşı döneminde Kadroculari yurt dışında eğitimde olduğu görülmektedir. Savaş sonrası dönemde ise 1930'lu yıllara ait bir yayın organı olan Aydınlık Dergisi aslında Yakup Kadri hariç Kadroculari ilk buluşma noktası olmuştur. Kadro dergisinin yayınlanmasında ve bu hareketin başlamasında, Şevket Süreyya'nın İnkılap ve Kadro konferansı temel olmuştur. Bu konferansta Şevket Süreyya; Türk devriminin genişlemesi gerektiğine devrimin tarafsız bir düzen olmadığını, içinde yaşayanların taraftar olsun olmasın ona uyma zorunluluğu olduğuna işaret etmiştir. Devrim ideolojisinin tespitinin zorunlu olduğunu ve bu işin rehberliğini az fakat idealist bir aydın kadronun başarabileceğini öne sürmüştür.[33]

Kadro Hareketi'ne göre; Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan sınıfsız bir ulus olarak çıkan Türk toplumunun sınıflaşması engellenmeli, kalkınma girişimlerinin sınıflaşmaya yol açmasına olanak tanınmamalı, kalkınma devletçilik uygulamasıyla sağlanmalıdır. Kadro Hareketi'ne göre devletçilik, sınıflaşmayı engelleyecektir. Kadro Hareketi, 1931 Kongresi'nden sonra CHF temel vasıfları arasına giren ve hükümetin ekonomik buhrandan çıkışının yol göstericisi olan *"Devletçilik"* kavramına ilişkin ideolojik yaklaşımlarda bulunmuş; sınıf mücadelesi ve çatışmasına, proletarya diktatörlüğüne, Batı emperyalizminin sömürüsüne karşı çıkmış; sınıfsal değil, ulusal bir ideolojinin, devlet ideolojisi haline getirilmesine çalışmıştır.[34]

Kadroculari, ne işçi sınıfı aleyhine ne de burjuvazi lehine hareket eden Marksist-Komünist düşünce hareketi olmamış, aksine 1930'lu yıllardaki ideolojik boşluğu doldurmak üzere Türk bağımsızlık ve devrim hareketini evrensel temellere oturtmaya çalışan bir düşünce akımı olma amacını taşımışlardır. Kadro dergisi ise, bir yandan iktidarı etkileyebilmek için onun sözcüsü olmak durumunda kalmış, öte yandan inkılabın tamamlandığını düşünerek karamsar bir havaya bürünen iktidar sahiplerinin ve yanlış yöne giden Cumhuriyet'in bir eleştirisi olmuştur.[35]

[30] Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998, s. 323-324.
[31] Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1976, s. 125-126.
[32] Mustafa Türkeş, *Kadro Hareketi,* İmge Yayınevi, Ankara,1999, s. 108-110.
[33] Şevket Süreyya Aydemir, *İnkılap ve Kadro***,** İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990, s. 108-110.
[34] Ertan, *a.g.t*, s. 295-303.
[35] Murat Devrim Dirlikyapan, "Kadro Hareketi ve Bir Kadro Kitabı Olarak Ankara", *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,* Sayı 66, Ankara, 2014, s.53.

4. Devletçilik İlkesinin Uygulanması

CHF Programı'nda yer alan ve 1931 yılından itibaren uygulanmaya çalışılan Devletçilik, *"Devletin kendisinin yatırımlarda bulunması ile ekonomik yaşamı bazı önlem ve kararlarla yönlendirmesi, yani devlet müdahaleciliği"* şeklinde iki yönde olmuştur.[36] CHF Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey, Fırka programında geçen *"Devletçilik"* konusunu açıklarken özellikle şu ifadelere yer vermiştir:[37]

> *"... Biz ticaret faaliyetlerini serbest tutmakla ve fertlerin çalışması için sahayı açık bulundurmakla beraber, yapılması lazım olan işlerden şahsi teşebbüslerin başaramayacaklarını veyahut şahsi teşebbüse bırakmakta zarar tasavvur ettiklerimizi devlete yaptırmak yolunu takip ediyoruz. Bununla beraber fertlerin ve şirketlerin yapabilecekleri işlerde onların semereli ve muvaffak olarak çalışabilecekleri şeraiti tanzim etmeği de devletin vazifesi sayıyoruz..."*

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, devletçilik aynı zamanda özel girişimcilere de destek sağlama amacını taşımaktadır. Devletçilik prensibi çerçevesinde *Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı"* hazırlanmıştır.[38] CHF 1931 Kongresi sonrası ekonomi alanında yapılan uygulamalar ise öncelikle, belirlenen programa kaynak sağlama çerçevesinde olmuş, 1932 yılı itibarıyla belirtilen tedbirler alınmıştır. 26 Mayıs 1932'de 1980 Sayılı, *"Muvazene Vergisi Kanunu"*; 29 Mayıs 1932'de 1993 sayılı kanunla, Ekonomi Bakanlığı'na bağlı *"Takas Komisyonu"*nun kurulması; 1994 Sayılı *"İç Tüketim Vergisi"*; 1996 sayılı *"Buhran Vergisi"*, 2004 sayılı *"İcra İflas Kanunu"* çıkarılmıştır. Bunlara ilave olarak aynı yıl içerisinde ekonomik bunalıma çare olacağı tasarlanan kanunlar çıkarılmaya devam edilmiştir. 11 Haziran 1932'de *"Türkiye'de Türk Vatandaşlarının Yapacağı İşler Kanunu"* çıkarılmış, 2068 sayılı kanunla da Türkiye iskeleleri ve limanları arasındaki posta seferleri devlet tekeline alınmıştır. 2064 sayılı kanunla *"Sanayi ve Kredi Bankası"* ve 2058 sayılı kanunla da *"Devlet Sanayi Ofisi"* kurulmuştur.[39]

1932 yılının sonlarına doğru ekonomik alandaki ihtiyaç zorunluluğundan doğan devletçilik, adeta devletin bütün yönetimini içine alacak bir düzen haline getirilmek istenmiştir. Bu dönemde, İsmet Paşa ve Recep Bey, konuya ilişkin bir yönetmelik taslağı hazırlamışlardır. Ancak, devletçiliği sadece memleket ekonomisi zorunluluğundan doğma bir karma ekonomi sisteminin gereği olarak kabullenen Gazi Mustafa Kemal, adına "*Kemalizm*" denmek istenen ve üçlü yönetim esaslarını düzenleyen bu yönetmelik tasarısını kabul ve imza etmemiştir. Gazi Mustafa Kemal, devletçiliği kendisi gibi algılayıp, benimseyen bir mebus ve aynı zamanda İş Bankası Genel Müdürü olan Celal (Bayar) Bey'i 9 Eylül 1932 tarihinde, Ekonomi Bakanlığı'na getirmek suretiyle devletçilik prensibinin kendi görüşlerine uygun sürdürülmesine çalışmıştır.[40]

5. Seçimlerin Yenilenmesi ve V. TBMM

1935 yılı seçimlerinin yenilenmesi kararı, 5 Aralık 1934 tarihinde yapılan Meclis görüşmeleri esnasında alınmıştır. Bu amaçla, Başbakan İsmet İnönü tarafından teklif yapılmış ve Meclis tarafından kabul edilmiştir.[41] Aynı oturumda Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun, 10. ve 12. maddelerinde de değişiklik yapılmıştır. Md. 10, *"Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir."* Md. 11, *"Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk*

[36] Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, C. III, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1976, s. 1294-1295.
[37] *C.H.F. Programının İzahı*, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1931, ss. 10-11.
[38] Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 160-161.
[39] Gologlu, *a.g.e.* ,s. 41-45.
[40] *A.g.e.,* s. 45-50.
[41] *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,* Devre IV, Cilt 25, Onikinci İnikat, 5. XII. 1934, s. 81.

mebus seçilebilir" şeklini almıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde kadınlar da mebus seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır.[42]

Seçim kararı alan TBMM, çalışmalarına 23 Aralık 1934 tarihinde son vermiştir.[43] Bu arada seçimlerde CHF'nın izleyeceği esaslarla ilgili ilk toplantı 2 Şubat 1935'te yapılmıştır. Atatürk, İnönü ve Parti Genel Sekreteri Recep Peker'in katılımlarıyla gerçekleşen bu toplantı sonunda[44] Cumhuriyet Halk Fırkası teşkilatına ve ikinci seçmenlere yönelik olarak bir beyanname yayınlanmıştır. Beyannamede; 8 Şubat'ta yapılacak mebus aday seçimleri üzerinde çalışıldığı; Meclis'te bağımsız üyelerin de bulunması için parti aday listesinde 16 yerin boş bırakılacağı; bu amaçla, Ankara, Afyon, Antalya, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Kütahya, Sivas, Tokat, Muğla, Niğde, Yozgat, Çankırı ve Samsun vilayetlerinden birer milletvekili için aday gösterilmeyeceği hususları belirtildikten sonra, Atatürk tarafından şu açıklama yapılmıştır:[45]

> *"Cumhuriyetçi ve milliyetçi olmakla beraber partimiz programından ayrı bir programla ve partili olmanın doğal şartları dışında serbest çalışacak samimi yurttaşların millet kürsüsünden yapacakları eleştiriler ve söylecekleri görüşlerle milli çalışmanın güçleneceği görüşündeyiz. Bu yolda geçirdiğimiz dört yıllık deneyim, parti ilkelerinin ve parti hükümeti çalışmalarının millet önünde yapılan eleştirilerle karşılaştırılmasına fırsat vermiş ve yurttaşların siyasi olgunluğunu artırmıştır. Her gün her fırsatta düşündüklerini ve yaptıklarını parti içinde ve partiler arasında olduğu kadar iyi ve temiz, bütün yurttaşların da kontrolüne sunmayı görev sayan partimizin bu kararını bildirirken, parti teşkilatımızdan ve partili ikinci seçmenlerden belirtilen özelliklerdeki bağımsız adaylara da oy vermelerini isterim."*

HISTORY STUDIES
29
Volume 9
Issue 1
March
2017

3 Şubat'ta ise Atatürk'ün seçimlerle ilgili beyannamesi yayınlanmıştır. Atatürk, beyannamenin giriş bölümünde, Türk Halkı'na kendisine ve partisine göstermiş olduğu güven nedeniyle teşekkür etmiş ve bu güvenin karşılığı olarak, geçen dört yıl içinde yapılan işleri sıralamıştır.[46] Beyannamenin sonunda ise ulusun kadın ve erkek seçmenlerine hitap ederek, ulusça sağlanması gereken, birlik beraberlik ruhundan bahsetmiş; ulusun idaresi ve korunmasında belirlenmiş olan idealin *"Ulusal birlik, ulusal duygu, ulusal kültür"* olduğunu belirtmiş ve parti adına ulusun yeniden güvenini istemiştir.[47] 8 Şubat 1935'de yapılan seçimlere % 69 civarında bir katılım olmuş ve 399 saylav (milletvekili) Parlamentoya girme hakkı elde etmiştir. Seçilen milletvekilleri arasında ilk kez 18 kadın ve 4 Hristiyan milletvekili bulunmaktadır.[48]

V. Dönem TBMM, 1 Mart 1935 tarihinde açılmış ve yemin töreninin ardından Meclis başkanlığı seçimleri yapılmıştır. Bu seçimde, 377 oyla Mustafa Abdülhalik Renda, Meclis Başkanı seçilmiş ve Riyaset Divanı'nın seçim işlemleri tamamlanmıştır.[49] Bu arada Meclis'te yapılan bir diğer seçimle Mustafa Kemal Atatürk'ün, 386 oyla tekrar Cumhurbaşkanı seçildiği görülmektedir.[50] İsmet İnönü Başbakanlığındaki yeni kurulan İcra Vekilleri Heyeti ise[51] Meclis'ten 7 Mart 1935 günü güven oyu almış ve çalışmalarına başlamıştır.[52]

---

[42] *A.g.e.,* s. 85.
[43] *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,* Devre IV, Cilt 25, Onikinci İnikat, 23. XII. 1934, s. 310.
[44] Topçuoğlu, *A.g.e.,*1935, (A.A. ve Cumhuriyet), s. 11-13.
[45] Topçuoğlu, *A.g.e.*, 1935 (A.A. ve Ulus), s. 13-14.
[46] *A.g.e.*, (A.A. ve Ulus), s. 16-19.
[47] *A.g.e.*, (A.A. ve Cumhuriyet), s. 19-20.
[48] Goloğlu, *a.g.e.*, s. 154; Öz, *a.g.e.*, s. 162, 174.
[49] *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre V, Cilt I, Birinci İnikat, 1 Mart 1935, s. 1-4.
[50] *A.g.e.*, s. 4.

B. Cumhuriyet Halk Partisi'nin IV. Büyük Kurultayı (9-16 Mayıs 1935)

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın IV. Büyük Kurultayı, 9 Mayıs 1935 tarihinde, 384 Parti Saylavı ile 160 Vilayet Mümessili olmak üzere, toplam 544 delegeyle toplanmıştır.[53] Kurultay öncesi delegelere dağıtılmış olan program ve tüzük tasarılarını içeren kitapçığın sahip olduğu detaylı bilgiler; CHF Umumi İdare Heyeti'nin bir önceki kurultaydan beri yurt çapında kapsamlı çalışmalar yaptığını göstermektedir. Bu kitapçığın giriş bölümünde, Kurultay Başkanlığı'na hitaben yapılan açıklamada; önceki Kurultay'da kabul edilmiş olan nizamname gereği halk dileklerinin toplanmasına büyük önem verildiği, böylece yurt işlerinin daha etkin ve ihtiyaçlara uygun görülmesinin sağlandığı belirtilmiştir.[54]

1931 Kongresi'nde kabul edilen nizamname gereği, her yıl yurdun her köşesinde kurulan kongrelerce, halkın istekleri konusunda yapılan görüşmelerle, her bölgenin kendine özgü ihtiyaçlarının tespit edilerek buna Fırka Hükümeti'nce gerekli tedbirlerin geliştirildiği açıklanmıştır. Bu sistem sayesinde halk yığınlarının, dilek ve isteklerinin süzülerek devletin alması gereken kararların ve yapması gereken işlerin, halkın görüşlerine uygun bir şekilde geliştirilmesinin sağlandığı açıklanmıştır. Böylece halkın sadece oy vermekle kalmayıp, partinin belirlenmiş prensipleri çerçevesinde, aynı zamanda yönetime iştirak edebilmesinin sağlandığı ifade edilmektedir.[55] Bu tür çalışmaların, vilayetler özel idareleri ile belediyelerin parti ile müşterek faaliyetlerine imkan verdiği açıklanmaktadır. Daha sonra kurultay çalışmalarının yapılma yöntemi belirtilmiş, dilin sadeleştirilmesi ve yeni kelimelerin kullanılmasını kolaylaştırmak için de *"Program İçindeki Öz Türkçelerin Osmanlıca Karşılıklarını"* içeren bir kelime dizini, kitapçığa eklenmiştir.[56]

Kurultayın Birinci Toplantısı, birinci oturumunda; önce Kurultay Başkanlık Divanı seçimi yapılmıştır. Daha sonra Cumhurbaşkanı Atatürk kürsüye davet edilmiştir. Kurultay açış konuşmasını yapan Atatürk, özetle şu hususları dile getirmiştir: Partinin her kurultayının bir dönüm noktasına rastladığını, 1927 Kurultayı'nın Cumhuriyetin sarsılmaz temelde olduğunun anlaşıldığı, 1931 Kurultayı'nın güvenlik ve sükunun kesin olarak kurulduğu, bu kurultayın ise geniş ölçüde bir gelişim devresine gelindiği günlerde toplandığını söylemiştir. Geçen kurultaydan itibaren sosyal ve kültürel alanlarda yapılan yeniliklerle, Türkiye'nin ulusal çehresinin yeniden oluştuğunu, kadınların erkeklerin aynı haklara kavuştuğunu, bunların Türk tarihi içerisinde övünülecek olaylar olduğunu ifade etmiştir.[57] Konuşmasının son bölümünü, partiye bağlı ve parti içi örgütlerin çalışmalarına ayırmıştır. Parti örgütlerinin verimli çalışmalarından bahsetmiş, parti prensiplerinin yayılmasında bu çalışmaların katkısını belirtmiş, halkevlerinin bütün yurttaşlara kucak açan sosyal ve kültürel bir devrim niteliği kazandığını açıklamıştır. Partinin esas düşünce ve dileğinin bütün vatandaşları ayırt etmeksizin korumak ve onları Türk ulusu için faydalı kılmak olduğunu vurguladıktan sonra; programda

HISTORY STUDIES
30
Volume 9
Issue 1
March
2017

[51] Bakanlar Kurulu Üyeleri şunlardır: Adliye, İzmir Saylavı Şükrü Saraçoğlu; Milli Müdafaa, Balıkesir Saylavı Kazım Özalp; Dahiliye, Muğla Saylavı Şükrü Kaya; Hariciye, İzmir Saylavı Dr. Tevfik Rüştü Aras; Maliye, Elaziz Saylavı Fuad Ağralı; Maarif, Aydın Saylavı Abidin Özmen; İktisat, İzmir Saylavı Celal Bayar; Sıhhat ve İçtimai Muavenet, İstanbul Saylavı Dr. Refik Saydam; Gümrük ve İnhisarlar, İstanbul Saylavı Ali Rana Tarhan; Ziraat, Kütahya Saylavı Muhlis Erkmen. Bkz., *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,* Devre V, Cilt I, Birinci İnikat, 1 Mart 1935, s. 5.
[52] Goloğlu*, a.g.e.*, s. 157.
[53] *CHP IV. Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası,* Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s. 1-14.
[54] *CHP Büyük Kurultayı,* (Broşür), Ankara, 1935; *Ulus*, "4. CHP Büyük Kurultay Bugün Açılıyor", 9 Mayıs 1935, Perşembe, s. 1.
[55] *CHP Büyük Kurultayı,* (Broşür), Ankara, 1935; *CHF İstanbul Vilayeti 1933, İdare Heyeti Raporu*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.
[56] *CHP Büyük Kurultayı,* (Broşür), Ankara, 1935.
[57] *CHP IV. Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası,* s. 15-16; *Ulus*, "4. Büyük Kurultay Açıldı", 10 Mayıs 1935, Cuma, s. 1.

belirtilen iş bölümlerinde; yurttaşların özel ve genel menfaatlerinin ayrımsız olarak dikkate alındığını, ancak bunu tüm yurttaşların da bilmesi gerektiğini, parti temsilcilerinin en önemli görevlerinin başında, programı yurttaşa anlatmak ve onların güvenini kazanmak olduğunu dile getirmiştir.[58]

İkinci Oturumda; Nizamname ve Program Encümeni'ne 15; Hesap Encümeni'ne 15; Dilek Encümeni'ne 25'er delegenin seçimleri yapılmıştır. Genel Sekreterliğin Kurultay Başkanlığı'na gönderdiği yazı okunmuş ve daha önce delegelere dağıtılmış olan kitapçığın tanıtımı yapılmış, kurultay çalışma esasları belirtilmiştir. Yurdun her tarafından kurultaya gönderilen kutlama telgrafları okunmuş, Encümenlerin gerekli hazırlıkları yapması için 12 Mayıs 1935 tarihine kadar Kurultay çalışmalarına ara verilmiştir. [59] 12 Mayıs 1935'te, İkinci Toplantı'nın Birinci Oturumu başlamıştır. Hesap Encümeni, 1 Mayıs 1931-30 Nisan 1935 sonuna kadar Parti hesaplarının kontrolü hakkında inceleme sonuçlarını Kurultayın onayına sunmuştur. Buna göre 1 Mayıs 1935 itibarıyla Partinin elinde kalan paranın; 169.373 lira olduğu açıklanmıştır.[60]

1. Cumhuriyet Halk Partisi Programı'nın Görüşülmesi

Program ve Nizamname Encümeni tarafından yapılan hazırlık sonrası, Kurultay gündemine getirilen programın görüşülmesine başlanmıştır. Encümen, öncelikle hazırlamış olduğu rapor çerçevesinde, taslak program ve nizamnamede yapmış olduğu düzeltmeleri maddeleriyle açıklamıştır. 13 Mayıs 1935 tarihinde Birinci Oturum'da, Encümen Raporu, Kurultaya sunulmuştur. Fırka Genel Sekreteri, söz alarak program ve nizamnamenin hazırlanma süreci, dikkate alınan genel hususlar ve fırkanın gelecekte izleyeceği yöntemler hakkında bilgi vermiştir. Programın geneli hakkında söz isteyenlerin düşünceleri dinlendikten sonra, maddeler halinde programın görüşülmesine geçilmiştir.[61]

Programın giriş bölümünde; programa temel teşkil eden ana fikirlerin, inkılabın başlangıcından o güne kadar yapılan uygulamalarda görüldüğü, 1927 ve 1931 senelerinde seçmenlere yapılan beyanın esas alındığı, programın sadece birkaç sene için değil geleceğe dönük düşünceleri de kapsadığı belirtilmiştir. 1931 programından farklı olarak, giriş bölümünde programa getirilen en önemli değişiklik ise; *"Partinin güttüğü bütün bu prensipler, Kamalizm yoludur"* şeklindedir.[62]

Birinci Kısım'da; *Vatan* ve *Ulus* tanımları tüm programda olduğu gibi yeni Türkçe ile yapılmıştır. *Esas Kuram*; açıklamasında *"Devletin esas kuramı: Türkiye; Ulusçu, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimci bir Cumhuriyettir"* şeklinde tanımlanarak, önceki programda CHF ana vasıflarında belirtilen esas, Türk Devleti'nin esası olarak da kabul edilmiştir. Devletin Esas Teşkilatı bölümünün sonuna evvel ki programdan farklı olarak; *"Türkiye'de mahkemeler müstakildir"* şeklinde bir ilave yapılmak suretiyle, yargı bağımsızlığı özellikle vurgulanmıştır. *"Kamusal Haklar"* maddesi daha ayrıntılı hale getirilmiş; *"Ferdi ve toplumsal hürriyetin, devletin varlığına zarar getiremeyeceği, toplumun genel menfaatlerine aykırı olamayacağı"* belirtilerek, bu konuya getirilen sınırlama açıkça ortaya konulmuştur. Kadın, erkek eşitliğinin parti çalışmalarında esas olduğu belirtildikten sonra; seçim kanununda yapılacak değişiklikle, vatandaşların ikinci seçmenleri, kendilerinin seçeceği gibi bir esasın getirileceği açıklanmıştır.

[58] *CHP IV. Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası*, s. 17.
[59] *A.g.e.*, s. 17-30; *Ulus*, "Kurultay Komisyonları Çalışıyor", 11 Mayıs 1935, Cumartesi, s. 1.
[60] *CHP IV. Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası*, s. 31, *Ulus*, "Büyük Kurultay, Partisinin Hesaplarını Çok Beğendi", 13 Mayıs 1935, Pazartesi, s. 1.
[61] *CHP IV. Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası,* s. 31-54; *Ulus*, "Büyük Kurultay Bugün Yeni Programı Görüşecek", 12 Mayıs 1935, Pazar, s. 1.
[62] *CHP IV. Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası,*, s. 54.

Buraya kadar olan maddeler hakkında bazı görüşler belirtilmiş, bu görüşlere karşı Parti Genel Sekreteri gerekli açıklamaları yapmış ve maddeler aynen kabul edilmiştir.[63]

Programın İkinci Kısmı, *"Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Ana Vasıfları"*nı içermektedir. Burada da görüldüğü gibi; fırkanın ana vasıfları; *"Cumhuriyetçi, Ulusçu, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimci"* olarak belirtilmiş, böylece Devletin ana vasıflarıyla, Fırka'nın ana vasıfları eşitlenmiştir. Partinin ana vasıfları için yapılan tanımlamalar hemen hemen aynıdır ve önemli bir değişiklik yoktur. Eski program ikinci kısım sonunda belirtilen *"sınıf ayrımcılığının olmadığı, iş bölümünün olduğu"* fıkrası, "*Halkçılık"* ilkesinin içine alınmıştır. 1935 programında "*Devletçilik"* ilkesi daha geniş tanımlanmış ve daha katı bir nitelik kazanmış ve Kurultay tarafından onaylanmıştır[64]

Programın Üçüncü Kısmı, *İktisat* konusunu içermektedir. 1931 programından farklı olarak; önemli bir ilave *Kredi* konusunda yapılmış; *"Kredilerin gerçek anlamda iş görme hevesinde olan iş adamlarına verileceği; küçük çiftçilere ziraat kredi kooperatiflerince mevsimlik kredi verileceği, çiftlik sahiplerine ise ipotek karşılığı kredilerin yıllık olarak verileceği; zirai alet ve makinalar için kredi temin usulünün geliştirileceği; madencilere, sanayicilere, diğer iş alanlarına verilecek kredilerin düzenlendiği; yurttaşlara ev kredisinin verileceği"* gibi hususlara açıklık getirilmiştir. Bu kısım da ayrıca; *"Tefecilikle mücadele, sigortacılık faaliyetleri, kooperatifçiliğin teşviki, Ziraat Bankası'nın özellikleri"* belirtilmiştir. Programda yer alan en önemli faaliyetlerden biri ise; *"İş Kanunu"*nun çıkarılacağı hususudur. Böylece işçi-işveren ilişkilerinin düzenlenmesi, işçi haklarının belirlenmesi mümkün olacaktır. Ayrıca grev ve lokavtın yasak olduğu açıkça belirtilmiştir. Devletçilik ilkesinin sanayileşmede uygulama esasları açıklanmıştır. İhracat-ithalat işleri hakkında daha detaylı gerçekçi esaslar konulmuştur. Diğer yenilikler ise; serbest ticaret bölgelerinin tesisi; liman, rıhtım, iskele hamaliye tarifeleri; konservecilik, balıkçılık, süngerciliğin teşviki; kara, deniz, hava taşımacılığı; turizm; su işleri ve barajlar; liman, yol, demiryolu yapımının devamı; posta, telgraf hizmetleri ve şehirlerarası telefon bağlarının kurulması; toprak mahsullerinin miktar ve kıymetinde alınması için fiyat belirleme çalışmaları; hayvancılığın teşviki gibi konulardır. Son olarak önemli bir tasarının da topraksız çiftçiye toprak dağıtılması için istimlak kanunlarının çıkarılması hususudur. Programın bu bölümü de Kurultay tarafından aynen onaylanmıştır.[65]

Dördüncü Kısım, *Maliye* konularını kapsamaktadır. Vergi kanunlarının iyileştirilmesine devam edileceği; gümrük tarifelerinin vatandaşın menfaatine uygun olacak şekilde düzenleneceği maddelerinden sonra getirilen en önemli yenilik ise; kaçakçılıkla mücadele ve tekel idarelerinin, mahsullerin değerini koruma kapsamında alacağı tedbirlerdir. Bu kısım da Kurultay tarafından tartışmasız onaylanmıştır.[66]

Programın Beşinci Kısmı; *Milli Talim ve Terbiye* konularını içermektedir. Bu kısımda 41. Madde; *"Milli Talim ve Terbiyede Esas Düsturlar"* konusunu içermektedir ve 1931 Programının aynısıdır. 42-47 arası maddeler ise; *"Mektepler Hakkında Başlıca Fikirler"* hakkındaki esasları içermektedir. Bu esaslardan sonra; *"Halkevleri"* teşkilatının devlet eliyle korunması; Partinin bir *"İnkılap Müzesi"* açması programa eklenmiştir. Bu kısmın 50. maddesinde ise; *"Gençlik ve Spor Örgütleri"*nin kurulması ve bunların devlet eliyle desteklenmesi, bu bağlamda okullarda, devlet teşkilatlarında, özel kurumlarda ve fabrikalarda bulunanların yaşlarına uygun olarak spor yapabilmelerinin teşviki ve bu amaçla spor sahalarının kurulması hususunun özel idareler ve belediyeler vasıtasıyla desteklenmesi

[63] *A.g.e.*, s. 54-59.
[64] *A.g.e.*, s. 59.
[65] *A.g.e.*, s. 63-67.
[66] *A.g.e.*, s. 67-68; *Ulus*, "Büyük Kurultay, Partisinin Hesaplarını Çok Beğendi", 13 Mayıs 1935, Pazartesi, s. 1.

belirtilmiştir. Radyo ve güçlü verici istasyonlarının kurulması; milli opera ve tiyatronun teşviki maddeleri de, Kurultay tarafından küçük tartışmalarla onaylanmıştır.[67]

Programın, Altıncı Kısmı, *"Toplumsal Hayat ve Genel Sağlık"* konusuna ayrılmıştır. Bu kısımda getirilen yenilikler; *"İçme sularının ıslahı, köy evlerinin düzenlenmesi ve köylülerin sağlık konusunda bilgilendirilmesi; doğum evlerinin geliştirilmesi ile ilgili tedbirler; süt çocukları için tedbirler geliştirilmesi, kreşlerin, öksüz ve yetim yurtlarının çoğaltılması; işçi bölgelerinde işçi anneler ve çocuklarının sağlıklarını koruma tedbirlerinin geliştirilmesi; işçilerin ve ailelerinin yaşam şartlarının geliştirilmesi"* şeklinde olup, onaylanmıştır.[68]

"Dahili, Adli, Harici Siyaset; Memurlar ve Serbest Meslek Erbabı" konularını içeren Yedinci Kısım'da getirilen yenilikler ve değişiklikler; *Türkiye'de cins ve sınıf fikirlerini yayma, sınıf mücadelesi maksatlarıyla cemiyet kurulamayacağı; devlet memurları, devlete bağlı teşekküllerde ve belediyede çalışıp aylık ücret alanların cemiyet kuramayacağı; talebe cemiyetlerinin siyasetle uğraşamayacağı; köylünün sıhhati, kültür ve inkılâp anlayışında değerli ve ekonomik alanda varlıklı olmasının sağlanması konusunda partinin bütün çalışma kollarının görevli olduğu* şeklinde olup Kurultay'ca onaylanmıştır.[69] *"Vatan Müdafaası"* konusunu kapsayan Sekizinci Kısım ise aynen muhafaza edilmiş ve bu haliyle onaylanmıştır.[70]

HISTORY STUDIES
33
Volume 9
Issue 1
March
2017

2. Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü/Nizamnamesi'nin Görüşülmesi

Cumhuriyet Halk Fırkası Dördüncü Büyük Kurultayı'nda, 14 Mayıs 1935 tarihinde yapılan Dördüncü Toplantı, Birinci Oturumda *"CHP Nizamnamesi"*nin görüşülmesine başlanmıştır. Nizamnamenin tümü üzerinde görüş belirten olmamış, doğrudan maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Tüzük *"Genel Esaslar"* bölümünde, 1931 Kongresi'nde kabul edilen esaslarda fazla bir değişiklik yapılmamıştır. Fırka adı "*Parti*" olarak değiştirilmiş, son madde olarak *"Partinin; ana vasıflarını gösteren altı oklu bir bayrağı, bir rozeti ve bir marşı vardır. Bunlar talimatnamesine göre yapılır ve kullanılır."* esası eklenmiştir. Esaslar Kurultay tarafından kabul edilmiştir.[71]

Nizamnamenin Birinci Kısmı'nda *"Partiye Kabul Olunma"* şartlarında bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak partiye kabul edilecek adayın, partiye şeref sözü vermesi ilave edilmiştir. Bundan sonraki maddelerde önemli bir değişiklik olmayıp, ocak teşkilatlarından itibaren idare heyetleri, vilayet idare heyetlerinin yapacakları toplantılar, yardım parası toplama esasları biraz daha detaylandırılarak yazılmıştır. İkinci Kısım'da ise "*Parti Teşkilatı*" ile ilgili esaslar belirtilmiştir. Bu kısımda, ocakların örgütlenmesi, mahallelerden başlayarak vilayetlere kadar olan teşkilatlanmayla ilgili hususlar açıklanmıştır. Önceki nizamnameden biraz daha teferruatlı olan nizamnamenin her iki kısmı da Kurultay tarafından tartışmasız kabul edilmiştir.[72]

Üçüncü Kısım, "*Merkezde Teşkilatlanma*" esaslarını kapsamaktadır. Genel Başkanlık; *"Genel Başkan, Umumi Reislik Divanı=Genbaşkur, Umumi Katip=Genel Sekreter"* şeklinde yeniden düzenlenmiş ve bunların görevlerinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. "*Büyük Kongre*", "Büyük Kurultay" olarak adlandırılmıştır. Burada Büyük Kurultay Azaları'na, 1931 Kongresi sonrası yapılan düzenleme ile teşkil edilen "*Umumi İdare Heyeti*" azaları eklenmiş

[67] *CHP IV. Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası,* s. 68-73.
[68] *A.g.e.*, s. 73-74.
[69] *A.g.e.*, s. 74-76.
[70] *A.g.e.*, s. 76-77; *Ulus*, "Büyük Kurultay Yeni Programı kabul Etti", 14 Mayıs 1935, Salı, s. 1.
[71] *CHP IV. Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası*, s. 89-90; *Ulus*, "Büyük Kurultay Yeni Tüzüğü Kabul Etti", 15 Mayıs 1935, Çarşamba, s. 1.
[72] *CHP IV. Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası*, s. 90-91.

ve yeni isimleri *"Genyönkurul Üyeleri"* olmuştur. Ayrıca artırılan encümen sayıları, Kurultayların çalışma sırası ve yöntemleri belirtilmiş, *"Genyönkurul Üyeleri"*nin sayısı 14'ten 16'ya çıkarılmış ve görevlerine şu hususlar da ilave edilmiştir:[73] *"Halkevlerinin açılması ve faaliyetlerinin düzenlenmesi; Halk Hatipleri Talimatnamesi'ne göre teşkilat yapılması ve görevler verilmesi; spor, gençlik, radyo, sinema ve inkılâp müzesi işlerinin yapılması."*

Dördüncü Kısım, illerde yapılacak teşkilatlanmayı içermektedir. Kongrelerin düzenlenmesi; bu kongrelerin zamanı; ocak kongreleri ve bunlara delege seçim esasları; bunların çalışma prensipleri; kongrelerde görüşülecek hususlar; kongreleri açma ve çalıştırma yetkileri ve buna benzer hususlarla ilgili esaslar belirtilmiştir.[74] Böylece Parti temsilcilerinin içine devletin mülki makamlarının katılmasıyla Parti; Hükümet'e ve Devlet'e eşittir formülü tamamlanmıştır.

Beşinci Kısım ise Partinin hükümetle olan temasını düzenlemektedir. Yukarıda belirtilen formülün tam anlamıyla gerçekleşmesine zemin oluşturan 95 ve 96. maddelerin içeriği şu şekildedir:[75] *"Madde 95, Parti kendi bağrından doğan Hükümet teşkilatı ile kendi teşkilatını, birbirini tamamlayan bir birlik* (olarak) *tanır. Parti teşkilatının kendi hükümetinin her yönden başarılı olması için bütün kuvvetiyle çalışması esastır. Madde 96, Merkezce partiyi ilgilendiren işler için yapılacak temaslar, Parti Bakanları ile Genel Sekreter veya bunların namlarına harekete yetkili şahıslar arasında sözle veya yazıyla olur. İllerde partiyi ilgilendiren işler için yapılacak sözlü veya yazılı temaslar, Parti Başkanları ile Valiler arasındadır."* Bu maddelerin de bazı tartışmalar sonrası kabulü ile parti-devlet birleşmesi yolunda önemli bir adımın atıldığı görülmektedir.

Altıncı Kısım, Büyük Millet Meclisi'nde Cumhuriyet Halk Partisi grubunun faaliyetlerine ilişkindir. CHP Grup İdare Heyeti, Haysiyet Divanı, Parti mensuplarının riayet edecekleri esaslar ve Parti Divanı'nın faaliyetleri, uyulması gereken kurallar ile toplantılar, alınacak kararlar, toplantı gündemleri gibi parti içi ayrıntıları ihtiva eden hususları içermektedir. Yedinci Kısım, mali hükümleri; Sekizinci Kısım ise parti içi disiplin faaliyetlerini kapsamaktadır. Söz konusu kısımlar da Kurultay tarafından onaylanmıştır.[76]

1935 Tüzüğü'nde Dokuzuncu Kısım ilk defa yer almaktadır. *"Partili Gazetecilerin Riayet Noktaları"* konusunu içeren 144. Md. şu şekilde düzenlenmiştir:[77] *"Sahibi partili olan gazete ve dergilerin yazılarıyla parti üyelerinin yazdıkları ve çıkardıkları eserler, parti prensipleri bakımından göz önünde tutulur. İsteyen partili gazeteciler, dergiciler ve yazarlarla bu yolda görüş birliğine yarayacak temas ve toplantılar yapılır. Partililer sahibi bulundukları gazete, dergi ve diğer matbuatlarda parti program ve nizamnamesine aykırı yazılar yayınlattıramazlar".* Yeni çıkarılan Matbuat Kanunu ve bu madde ile basın üzerindeki kontrolün devamlılığının da sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Onuncu Kısım, "*Partiye Adaylık Şartları*"nı içermektedir. 146. madde ile getirilen düzenleme ile; kamu hizmeti gören ayrıcalıklı şirketlerle, sermayesinin %50'den fazlası devlete, vilayete, belediyeye ait şirketlerde çalışanlar ile ticaret odaları, sanayi birlikleri gibi kazanç getiren şirketlerde görevli bulunanların; Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu başkan ve üyeliklerinde görev alamayacakları belirlenmiştir. On birinci Kısım'da ise *"Vilayetlerde Parti Grupları"*nın faaliyetlerine yer verilmiştir. Söz konusu kısımlar da Kurultay tarafından

[73] *A.g.e.*, s. 92-93.
[74] *A.g.e.*, ss. 94-95.
[75] *A.g.e.*, s. 98-105.
[76] *A.g.e.*, s. 98-110.
[77] *A.g.e.*, s. 110.

HISTORY STUDIES
34
Volume 9
Issue 1
March
2017

onaylanmış, ayrıca geçici maddeyle Kurultay'ın kabul ettiği Program ve Tüzük'ün öz Türkçeye çevrilmesi, Genel Başkanlık Divanı'nın takdir ve tasdikine bırakılmıştır.[78]

3. Vilayet Dilek ve Temennilerinin Görüşülmesi

CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Beşinci Toplantısı, 15 Mayıs 1935 tarihinde yapılmıştır. Birinci oturumda, önce Dilek Encümeni tarafından hazırlanan tasarı okunmuş, daha sonra bakanlıkları ilgilendiren, vilayet dileklerinin bildirilmesine geçilmiştir.

Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne yapılan temenniler arasında; *"Vakıf işlerinin belirli bir düzene konulması; belediyelere devredilen vakıfların gelirleri hakkında yapılacak işlemler; vakıfların onarılması; vakıf borçlarının bağışlanması"* gibi hususlar yer almıştır. Adalet Bakanlığı'na yapılan dilekler ise; *"Mahkeme ve hakim talepleri; bazı mahkemelerin yerlerinin değiştirilmesi; duruşma saatlerinin değiştirilmesi; ceza evlerinin koşullarının iyileştirilmesi; nüfus kayıtlarının yenilenmesi hakkında tedbir alınması"* şeklindedir. Gümrük ve Tekel Bakanlığı için dilekler ve temenniler; *"Tütün ekim bölgeleri hakkında izin verilmesi; tütün fiyatlarının kontrol altına alınması; tütün ihracı için tedbir alınması; sigara fiyatlarının ucuzlaştırılması; ispirtolu içkiler için yeni fabrika açılması; tuz fiyatının ucuzlatılması"* hususları kapsamaktadır. Milli Müdafaa Bakanı Kazım Özalp tarafından ordunun durumu; silah, malzeme teçhizat bakımından geliştirilmeye yönelik tedbirler ile eğitim kapsamında yapılanlar açıklanmıştır. İçişleri Bakanlığı'na yapılan teklifler arasında; *"Peçe ve çarşafın"* kaldırılmasına yönelik bir çok takrir verilmiştir. Bunun yanında jandarmanın uygulamaları hakkındaki şikayetler iletilmiştir. Diğer dilekler ise; *"İdari kademe kurumlarının faaliyetlerinin düzenlenmesi; kazalarda polislerin görevlendirilmesi; iller arası sınır değişikliklerinin yapılması; yol parasının azaltılması; belediyelere yardım edilmesi; köylüye toprak verilmesi; göçmen ve nüfus işlemlerinin düzenlenmesi; hükümet konaklarının onarımı; seçim kanununda değişiklik yapılması; işsizlerin kovalanması; memurların yargılanmalarından evvel ayrı bir heyet tarafından araştırılma yapılması"* şeklindedir. Bayındırlık Bakanı; yapılan ve devam etmekte olan, liman, demiryolu ve kara yolu inşaatları hakkında bilgi vermiştir. Bu Bakanlığı ilgilendiren dilekler ise; *"Demiryolu yapımının sürekliliği ve ağın genişletilmesi; ilave istasyon talepleri; vagon ihtiyacının karşılanması; demiryolu ücretlerinin azaltılması; bekleme salonlarının yapılması; liman inşaatlarının yaygınlaştırılması; posta, telgraf, telefon hizmetlerinin geliştirilmesi; yol ve köprülerin geliştirilmesi; birikmiş yol ücretlerinin affı; bataklıkların kurutulması"* başlıkları altında sıralanmıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı için dilekler şunlardır: *"Hastane ve dispanser ihtiyacının karşılanması; doğum evi ve sanatoryum açılması; seyyar tabip ve hükümet tabiplerinin görevlendirilmesi; sıhhiyeci, ebe, eczacı ve eczanelerin artırılması; trahom, sıtma ve frengi ile mücadelenin geliştirilmesi; kaplıcaların açılmasına izin verilmesi; bataklıkların kurutulması; su getirilmesi; Kızılay yardımı yapılması."* Tarım Bakanlığı'na yapılan öneriler ise; *"Bayındırlık işleri; tohum işleri; silo işleri; buğday alım kanunu; fidan kanunu; zararlı hayvan ve hastalıklarla savaşma; ziraat odalarının faaliyetleri"* gibi maddelerde toplanmıştır. Maliye Bakanlığı'na yapılan dilekler; *"Arazi, bina, kazanç, muamele, istihlak vergilerinin yeniden düzenlenmesi; tasfiye kanuna ait işler; hazineden alınan gayri menkullere ait işler; köylülere milli emlaktan toprak dağıtılması; kredi işlemleri; ehli hayvan vergisinin düzenlenmesi; damga resmi ve buğdayı koruma vergisinin düzenlenmesi"* gibi maddelerde belirtilmiştir. Kültür Bakanlığı ile ilgili dilekler; *"Orta okulların, liselerin, sanat okullarının yaygınlaştırılması; ucuz kitap temini"* başlıkları altında yer almıştır. Ekonomi Bakanlığı ile ilgili dilekler; *"Tahıl alım satımında ölçünün belirlenmesi;*

[78] *CHP IV. Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası*, s. 110-112; *Ulus*, "Büyük Kurultay Yeni Tüzüğü Kabul Etti", 15 Mayıs 1935, Çarşamba, s. 1.

pancar işleri; kredi kolaylıklarının sağlanması; kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması ve korunması; fabrika kurulması; deniz nakliye işlerinin düzenlenmesi; ticaret odalarının kurulması; iş kanununun bir an evvel çıkarılması; afyon üretim ve satışının düzenlenmesi" şeklindedir. Ziraat Bankası ile ilgili tek istek; *"Borçların taksitlere bağlanması ve faizin indirilmesi"* olmuştur. Belirtilen dileklerin öncesinde ilgili Bakan tarafından önce dört senelik icraat esnasında yapılmış olan tüm faaliyetler hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Daha sonra alınan dileklerin bir kısmına, şimdiye kadar yapılan faaliyetler ile bundan sonra yapılması planlanan hususlarla ilgili açıklamalarda bulunulmuştur. Sonuç olarak vilayetler tarafından yapılmış olan dileklerin önemli bir bölümünün, zaman ve imkanlar nispetinde karşılanacağı belirtilmiştir.[79]

Aynı gün, Genel Başkanlık Divanı'ndan *"Umumi İdare Heyeti"* için tespit edilmiş delegelerin seçimi yapılmıştır. Recep Peker, Münir Akkaya, Mümtaz Ökmen, Muttalip Öker, Esad Uras, Cevdet Kerim İncedayı, Nafi Kansu, Rahmi Apak, Hasan Ali Yücel, Necip Ali Küçüka, Hüsnü Çakır, Ali Rıza Erten, Dr. Fikri Tüzer, Salah Yargı, Tahsin Berk ve Salah Cimcoz Beyler Parti Umumi İdare Heyeti'ne seçilmişlerdir.[80]

CHP IV. Büyük Kurultayı'nın kapanış konuşması, 16 Mayıs 1935 tarihinde Genel Başkan Vekili İsmet İnönü tarafından yapılmıştır. İnönü yapmış olduğu tarihi konuşmada; Kurultay çalışmalarının çok faydalı olduğunu, partinin devlet işlerini ne kadar hassas bir şekilde incelediğinin görüldüğünü; her şeyden önce programa konulan hükümlerin ne denli yararlı olduğunun kısa sürede ortaya çıkacağını; devrim prensiplerinin takibinde ve devlet idaresinde, partinin bu programla etkin olacağını; Kurultayın gelecek dört yıl içinde uğraşılacak alanları açıkça ortaya koyduğunu; iç ve dış güvenliğe gelecek dönemde de gereken önemin verileceğini; Kurultayın halen dünyada yaşanmakta olan karışıklıklar döneminde Türkiye'ye güven verdiğini belirttikten sonra konuşmasını şu sözlerle tamamlamıştır:[81] *"Ulu önderimiz Atatürk'ün sevgileri, iyi dilekleri ve her zorluğa yetişen kurtarıcı ve yapıcı uyanıklığı, sizinle beraberdir…"*

HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY
36
Volume 9
Issue 1
March
2017

4. CHP IV. Büyük Kurultayı'nın Değerlendirilmesi

Kurultay tutanaklarının incelenmesi sonunda tespit edilen hususları şu şekilde toparlamak mümkündür. Fırka adı Parti ile; Kongre adı ise Kurultay ile değiştirilmiştir. Yapılan tartışmalar, okunan nutuklar bugün dahi anlaşılması hiç de kolay olmayan değişik kelimelerle doludur. Burada anlaşılmayı sağlamak için her dokümanın arkasına bir de sözlük ilave edilmiştir. Partinin genel yapısında herhangi bir değişiklik göze çarpmamaktadır. Partinin prensipleri; *"Kemalizm"* olarak tanımlanmış, Devletin niteliklerinin de aynı prensipleri kapsadığı belirtilmek suretiyle; Partinin Tek Parti ve Devletle eşit olduğu; yani Türkiye'nin bir Parti devleti ile yönetildiği açıkça vurgulanmıştır.[82] Partinin bu tür bir yaklaşımla, ulusal bir ideolojiyi gerçekleştirdiğini de değerlendirmek mümkündür.

Kurultayda, halen uygulanmakta olan devletçilik ilkesine bağlı iktisadi program şiddetle savunulmuş, hatta uygulanacak daha ağır yaptırımlardan örnekler verilmiştir. Parti programına göre belirlenen devletçilik, ne Marksist ne de liberaldir. Gelişmekte olan durum ve şartlara uygun, alınacak tedbirlerle özel teşebbüs ve ticaret serbestisi sağlanmakta, ancak, devletin gerekli gördüğü her alana da müdahalesi öngörülmektedir. Küçük ziraatçıların aşırı korunması, büyük ziraatçılara ise ipotek karşılığı kredi verilmesi, çiftçiye toprak verilmesi, özel alanların

[79] *A.g.e.*, s. 119-226.
[80] *A.g.e.*, s. 227.
[81] *A.g.e.*, s. 227-228; *Ulus*, "Dördüncü Büyük Kurultay Kapandı", 17 Mayıs 1935, Cuma, s. 1.
[82] Hikmet Bila, *CHP 1919-2009*, 4. B., Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 63-64.

devletleştirilmesi gibi hususlar programda belirtilmiştir. Bunların devam etmekte olan iktisadi planlama çalışmalarına ithali sağlanacaktır. Halkçılık prensibi daha net açıklanmış, sınıf ve zümre ayrımının yapılmayacağı konusu da bu prensip içine alınmıştır. Kaçakçılıkla mücadele ve tekel mallarının korunması, programa getirilen yenilikler arasındadır. Kadın erkek eşitliğinin net olarak belirtilmesi ile mahkemelerin bağımsız olduklarının açıklanması; hem toplumsal hayata, hem de yargı erkinin bağımsızlığına yapılmış önemli bir vurgudur. Seçim sistemine getirilen yeniliğin de önemli olduğu değerlendirilmektedir. Vatandaşların kendileri adına milletvekillerine oy verecek olan ikinci seçmenleri özgürce seçmelerine olanak sağlayan bu yenilik, sınırlı demokrasinin görünürdeki zorlanması olmuştur. Zira bundan önceki iki Kurultay programında da iki dereceli seçime son verilerek tek dereceli seçime gidileceği yönünde çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır. Programda sadece bu değişikle yetinilmesiyle adeta sekiz sene öncesine bir dönüş yapılmıştır. Bu da demokratik sistemden önemli bir sapma olarak değerlendirilebilir.

Tüzük hakkında yapılan inceleme sonucunda ulaşılan en önemli noktanın, mülki makamların parti temsilcisi gibi faaliyet göstermesi durumu olduğu değerlendirilmektedir. Bu konuda Kurultay sonrası da önemli endişeler yaşanmış, devlet memurlarının siyasi partilerde faaliyet gösteremeyeceği hususu dillendirilmeye başlanmıştır. Parti ile devlet bütünleşmesinin en önemli örneğini bu görevlendirmenin teşkil ettiği değerlendirilmektedir. Planlı faaliyetlerin devlet siyasetine de tatbik edilmesi amacıyla, işçi ve esnaf teşkilatlarının düzenlenmesini parti kendi üzerine almıştır. Aynı şekilde Halkevleri vasıtasıyla halk arasında, gençlik örgütlenmesiyle gençlik arasında bu esasın gerçekleştirilmesine çalışılmıştır. Partili gazetecilerin faaliyetlerinin kontrol altına alınması da bu Kurultay Nizamnamesi'nin önemli bir maddesini teşkil etmiştir.[83]

HISTORY STUDIES
37
Volume 9
Issue 1
March
2017

Sonuç olarak Kurultay; partinin tek ve devlete eşit olduğunun perçinlendiği, devletçilik ilkesinin önceki tanımına karşın daha geniş ve katı nitelikleriyle açığa vurulduğu, parti liderlerinin ve yönetiminin tek karar verici organ durumunun sabitleştiği, demokrasinin parti bakış açısıyla belirlendiği siyasi bir platform olmuştur.

Sonuç

Türk siyasi tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olan ve temeli Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dayanan Cumhuriyet Halk Fırkası, Türkiye'de var olan siyasi kültürün biçimlenmesi ve ulusal nitelikli bir devletin oluşum sürecinin belirlenmesinde son derece etkili olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk siyasi partisi olan CHP'nin belirli dönemlerde gerçekleştirdiği kongre ve kurultaylar ise, partinin izleyeceği politikanın ana çizgilerinin tespit edildiği ve ülke sorunlarının ayrıntılı bir şekilde tartışıldığı önemli toplantılar olarak değerlendirilmektedir.

CHP, Türkiye'nin karşılaştığı ekonomik ve siyasi sorunların çözümlenmesi ve ülkede otoritenin yeniden tesisi amacıyla, 1935 yılında bir takım tedbirler almıştır. Alınan bu tedbirler, 9-16 Mayıs 1935 Kurultayı'nda ayrıntılı bir şekilde görüşülerek geliştirilmiştir. Kurultay tutanaklarının incelenmesi sonucunda; Parti prensiplerinin, *"Kamalizm"* olarak tanımlandığı, Devletin niteliklerinin de aynı prensipleri kapsadığı belirtilmek suretiyle; Partinin Tek Parti ve Devletle eşit olduğu; yani Türkiye'nin bir Parti devleti ile yönetildiğinin açıkça vurgulandığı görülmüştür. Tüzük hakkında yapılan inceleme sonucunda ulaşılan en önemli nokta ise, mülki makamların parti temsilcisi gibi faaliyet göstermesi durumu olduğu; Parti ile devlet bütünleşmesinin en önemli örneğini bu görevlendirmenin teşkil ettiği saptanmıştır. Planlı faaliyetlerin devlet siyasetine de tatbik edilmesi amacıyla, İşçi ve esnaf

[83] Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım,* İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008, 296-297.

teşkilatlarının düzenlenmesini parti kendi üzerine almış, aynı şekilde halkevleri vasıtasıyla halk arasında, gençlik örgütlenmesiyle gençlik arasında bu esasın gerçekleştirilmesine çalışılmıştır. Partili gazetecilerin faaliyetlerinin kontrol altına alınması da bu kurultay nizamnamesinin önemli bir maddesini teşkil etmiştir. Kurultay, partinin tek ve devlete eşit olduğunun perçinlendiği, devletçilik ilkesinin önceki tanımına karşın daha geniş ve katı nitelikleriyle açığa vurulduğu, parti liderlerinin ve yönetiminin tek karar verici organ durumunun sabitleştiği, demokrasinin parti bakış açısıyla belirlendiği siyasi bir platform olmuştur.

CHP'nin Dördüncü Kurultayı'ndan bir yıl sonra, İsmet İnönü tarafından yayınlanan beyanname ve Anayasa'da yapılan değişiklikle; parti ile hükümet arasındaki fiili ilişki, hukuki hale getirilmiş; vilayet idareleriyle, belediyeler ve parti teşkilatı, devlet yönetim sistemi içerisinde birbiriyle kaynaşmıştır. Bu durumda CHP'nin; bütün milleti kendi üyesi sayan, kendinden başka bir rakip partinin/teşkilatın/örgütün varlığını kabul etmeyen, devletle aynı düzeyde, hükümet ve idare sistemiyle kaynaşmış, prensiplerinin anayasada yer almasını sağlamış; tek ve otoriter bir parti haline geldiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

I.Resmi Yayınlar

C.H.F. Nizamnamesi, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s. 16.

C.H.F. Programının İzahı, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1931.

CHF İstanbul Vilayeti 1933, İdare Heyeti Raporu, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.

CHP Büyük Kurultayı, (Broşür), Ankara, 1935.

CHP IV. Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.

Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi, T.B.M.M. Kütüphanesi, Ankara, 1932.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dördüncü Devre, Cilt 2, 21. İnikat, 4.VII.1931.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dördüncü Devre, Cilt 3, 22, 35. İnikat, 5.VII.1931; 25.VII.1931.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt 25, Onikinci İnikat, 5, 23. XII. 1934.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, Cilt I, Birinci İnikat, 1 Mart 1935.

II. Kitaplar

AĞAOĞLU, Ahmet, *Serbest Fırka Hatıraları*, 2. B., Baha Matbaası, İstanbul, 1969.

Atatürk Günlüğü 3, 1930, Der. Orhan Topçuoğlu, Demircioğlu Matbaası, İstanbul, 1989.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.

AVCIOĞLU, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni: Dün- Bugün-Yarın*, C. I., 11. B., Tekin Yayınevi, İstanbul, 1977.

AYBARS, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* C. I, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1986.

AYDEMIR, Şevket Süreyya, *Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938*, Cilt III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.

HISTORY STUDIES
38
Volume 9
Issue 1
March
2017

_____, *İnkılap ve Kadro*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.

BİLA, Hikmet, *CHP 1919-2009*, 4. B., Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2008.

BORATAV, Korkut, *Türkiye'de Devletçilik*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

CEBESOY, Ali Fuat, *Siyasi Hatıralar-Lozan'dan Cumhuriyete,* C. II, Temel Yayınları, İstanbul, 2002.

ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IV. Dönem (1931-1935),* I. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

DEMIREL, Ahmet, *Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

GIRITLIOĞLU, Fahir, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii,* Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

GOLOĞLU, Mahmut, *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, Başnur Matbaası, Ankara, 1972.

_____, *Tek Partili Cumhuriyet,* Kalite Matbaası, Ankara, 1974.

İSKIT, Server, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekalet Basın Yayın Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943.

KABACALI, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1994.

KANDEMIR, Feridun, *Siyasi Dargınlıklar*, C. III, Ekicigil Matbaası, İstanbul, 1955.

KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi,* 2. B., TTK, Ankara, 1988.

SELEK, Sebahattin, *Anadolu İhtilâli,* C. II, 8. B.,Kastaş A.Ş., İstanbul, 1987.

SOYSAL, Mümtaz, *Dış Politika ve Parlamento,* Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1964.

TANÖR, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

TEKELİ, İlhan ve Selim İlkin, *Kadroculari ve Kadro'yu Anlamak*, Türk Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2003.

TORUN, Esma, *Sivas'dan Büyük Kongreye Cumhuriyet Halk Partisi*, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli, 2003.

TÖR, Vedat Nedim, *Yıllar Böyle Geçti*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1976.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler,* Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, II. Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.

TÜRKEŞ, Mustafa, *Kadro Hareketi,* İmge Yayınevi, Ankara,1999.

URAN, Hilmi, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım,* İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.

UYAR, Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998.

YERASIMOS, Stefanos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, C. III, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1976.

YETKİN, Çetin, Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945, Altın Kitaplar yayınevi, İstanbul, 1983.

III. Makaleler

ACUN, Orhan, "CHP'nin Kuruluş Tarihi Üzerine", *Tarih ve Toplum,* C. 24, No. 141 (Eylül 1995), s. 132.

AYSAL, Necdet, "Atatürk Dönemi Türk Devrimi", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* (Editör, Temuçin F. Ertan), Siyasal Kitabevi Yay., Ankara, 2011, s. 207.

_____, "Atatürk Döneminde İç Politika", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* (Editör, Temuçin F. Ertan), Siyasal Kitabevi Yay., Ankara, 2011, ss. 161-187.

_____, "Yönetsel Alanda Değişimler ve Devrim Hareketlerine Karşı Gerici Tepkiler Serbest Cumhuriyet Fırkası-Menemen Olayı", *Atatürk Yolu*, C. 11, No. 44, Ankara, 2010, ss. 581-625.

ÇAKMAK, Fevzi, "Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması/Closure of People's Houses and Confiscation of Republican People's Party's Properties", *Journal of History Studies,* Volume 7, Issue 3, September 2015, p. 1-21, ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print).

ÇANAK, Erdem, "Atatürk'ün Yurt Gezilerine Bir Örnek: 1930-1931 Gezisi", *Asosjournal (The Journal of Academic Social Science*) *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (Doi Number :http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.1047),Yıl: 4, Sayı: 23, Mart 2016, s. 130.

DINÇER, Hasan, "TBMM'nin Açılması ve Yeni Türk Devleti'nin Kuruluşu", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* (Editör, Temuçin F. Ertan), Siyasal Kitabevi Yay., Ankara, 2011.

DİRLİKYAPAN, Murat Devrim, "Kadro Hareketi ve Bir Kadro Kitabı Olarak Ankara", *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,* Sayı 66, Ankara, 2014, s.53-69.

DOKUYAN, Sabit, "Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti'nin Kuruluşu", *Asosjournal (The Journal of Academic Social Science*) *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (Doi Number :http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.131),Yıl: 2, Sayı: 3, Haziran 2014, s. 152.

Ulus, "4. CHP Büyük Kurultay Bugün Açılıyor", 9 Mayıs 1935, Perşembe, s. 1.

_____, "4. Büyük Kurultay Açıldı", 10 Mayıs 1935, Cuma, s. 1.

_____, "Kurultay Komisyonları Çalışıyor", 11 Mayıs 1935, Cumartesi, s. 1.

_____, "Büyük Kurultay Bugün Yeni Programı Görüşecek", 12 Mayıs 1935, Pazar, s. 1.

HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

_____, "Büyük Kurultay, Partisinin Hesaplarını Çok Beğendi", 13 Mayıs 1935, Pazartesi, s. 1.

_____, "Büyük Kurultay Yeni Programı kabul Etti", 14 Mayıs 1935, Salı, s. 1.

_____, "Büyük Kurultay Yeni Tüzüğü Kabul Etti", 15 Mayıs 1935, Çarşamba, s. 1.

_____, "Dördüncü Büyük Kurultay Kapandı", 17 Mayıs 1935, Cuma, s. 1.

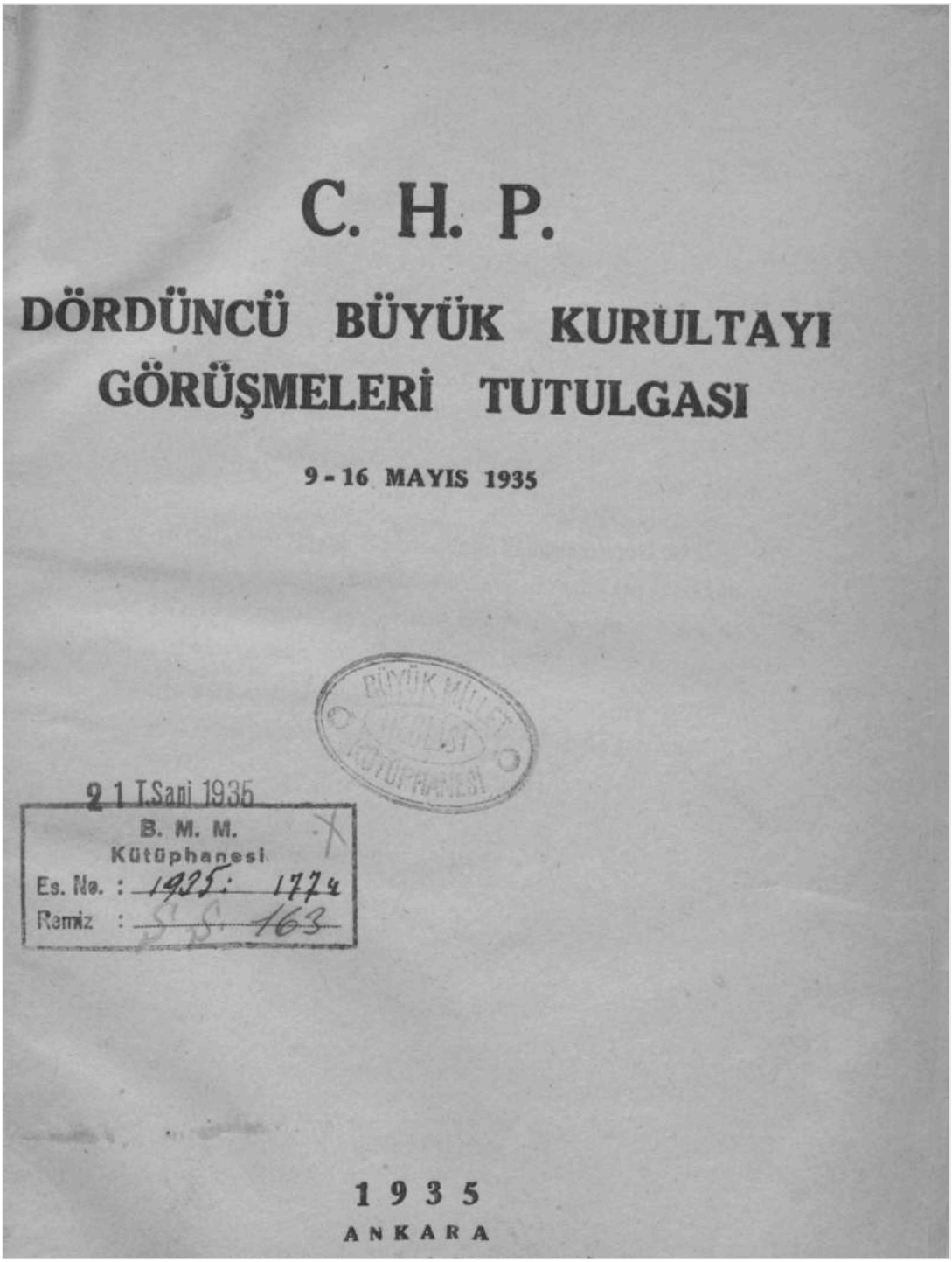
UZUN, Hakan, "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. IX, S. 20-21, İzmir, 2010, ss. 233-271.

IV. Tezler

ERTAN, Temuçin F., "Kadrocular ve Kadro Hareketi", *Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, 1992.

EKLER:

EK-1

Cumhuriyet Halk Partisi, *Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası 9-16 Mayıs 1935*, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.

HISTORY STUDIES
42
Volume 9
Issue 1
March
2017

EK-2

9 MAYIS 1935 PERŞEMBE

ULUS

C. H. P. KURULTAYI SAYLAV VE MÜMESSİL SAYIN ÜYELERİNE!

Büyük Kurultayın çalışm[a]ya ait kead ve hasları ve Kurultay günleri takibedecek ro[u]mi Parti Bürosu Memuru, Kamutay kurağında bugün saat 14 ten itibaren üyelere değitilecaktır. Parti Genel Kâtibi sayın üyelerin başvurularını diler.

ON ALTINCI YIL. No: 4949 — Adımız, anda[mız]dır. — Her yerde 5 kuruş

Gündelik

KURULTAY 4.

Bu bekemisde (makalemisde) kullandığımız kılavuz kelimeleri şunlardır: Kuram: Bünye, bünyad (structure) — Aydın: Mümeyyez — Ağız: Mevsiye — Kapsal: Âm ve şamil — Örgüt: Teşkilât (organisation) — Danıştay: Şûrayı devlet — Düzen: Nizam (ordre) — Finans: Maliye — Deneş: Tecrübe.

F. R. ATAY

Büyük imparatorluk kuramı, bütün bir asır, gözgöre, çatısından temeline kadar yıkıldı. Osmanlılar arasında aydın ve uyanık, fikir ve hükümet adamları yok değildi. On dokuzuncu ve yirminci asır osmanlı şairlerinin ağıtlarındaki "ah..lar sayılmakla tükenmez. İçlerinde, yurd uğruna ve saraya karşı, uğraş ve savaşta bulunanlar, baş verenler de çok olmuştur. Yeni kanunlar, yeni örgütler, parlamentolar, danıştaylar, hepsi yapılmıştır. Gemi, bütün bu kayıklar, simitler ve çeğildar arasında, çalkana çalkana, battı: Çünkü ne kaptanlar, ne de yolcular, bir türlü, geminin karnındaki asıl deliği bulamadılar; sezinenler de üstüne varamadılar.

Küçük değişimler değil, kapsal ve tam bir *devrim* lâzımdı. Kültür ve bütün kuram, yepyeni bir düzene göre temelinden cihazlanacaktı. Geri ve lüzumsuz ne varsa, söküp atılacaktı. Asya'dan var hızımızla ayrılacaktık. Her şey, t ü r k direğine dayanacaktı. Büyük Britanya imparatorluğunu, ingilizsiz, düşünebilir misiniz? Osmanlı imparatorluğu, t ü r k s ü z olarak tutunmağa ve kurtulmaya çalıştı. T ü r k kelimesinden ürktü. Gözünüzü kapayarak, ingiliz taliinin, Londra'da, hindli başbakanlar, sudanlı bakanlar ve ingiliz olmıyan finans ve ekonomi adamlarının elinde bırakıldığını düşünün.

Yeni Türkiye t ü r k mayası ile yuğrulmuştur. Yeni Türkiye düzeni, biribirini tutan, biribirini tamamlayan, biribiri için işliyen, biribirine uygun cihazlarla örülmüştür.

Dördüncü Kurultay türk devriminin ulusal, ekonomik ve kültürel prensiplerinin, hayat ve hakikat deneçleri üstünde ayarlana ayarlana, tavını ve olgunluğunu bulduğu bir zamanda toplanmaktadır. Ana işlerde, kurultay üyeleri ağzımdan en az işiteceğimiz kelimeler, *nasıl?* ve *niçin?* soruları olacaktır. Kurtuluş yolunu bulmak, yarıdan fazla kurtulmak demek olduğunu, osmanlı imparatorluğunun hep içinde yaşadığımız tarihi menfiğ olarak ve Türkiye cumuriyetinin, gene hep içinde yaşadığımız on altı yıllık tarihi müsbet olarak gösterir.

Başka bir kültür, başka bir kuram! Biz, yeni zamanların devletiyiz. Bu devletin kuruluş planı Atatürk partisinin öz zekâsının eseridir. Partinin yüksek kurultayını, bütün devrimciler, saygı ile selamlamalıdırlar.

Almanya ile olan protokol onaylandı

Almanya ile 15 nisan 1935 tarihinde Berlinde imzalanan eşya mübadelesiyle bundan doğan ödemeler hakkındaki protokol ve ilişiklerin 28-4-935 tarih ve 2423/2 sayılı kararla bakanlar kurulunca onaylanmıştır.

4. C.H.P. BÜYÜK KURULTAY BUGÜN AÇILIYOR.

R. Peker Radyoda Yeni Parti Programı Taslağı Üzerinde Önemli Bir Konuşma Yaptı

C.H.P. Kurultayı bugün on beşte Kamutay kurağında açılacaktır. Bu münasebetle dün akşam Genel Kâtip R. Peker radyoda bir söylev vermiştir. Bu söylevi olduğu gibi yazıyoruz:

— Yurddaşlarım, arkadaşlarım;

Eylükler ve yenilikler yolunda durmadan ileri giden ulusal varlık, Cumuriyet Halk Partisi, yarın Ankara'da dördüncü büyük kurultayını açıyor. Kurultay, geçen dört yıllık çalışmaların biriktirdiği yargülerin ve tecrübelerin sonuçlarını göz önünde tutarak, gelecek dört yılın hükümet için ve parti için temel olacak yeni çalışma yollarını tesbit edecektir.

Kurultaya sunulan yeni parti programı taslağı, soysal, siyasal ve ekonomik yaşayışımızın derinliklerinde diriltici sarsıntılar yapan türk inkılâbının bütün şıralarına bağlılığımızı yeniden perçinliyor.

İleri giderken, yurda bakışla ve evrene bakışla en doğru amaçlara en kestirme ve en uygun yollardan yürümek ananesi partinin yeni programında da değişmez bir şiar olarak kalacaktır.

Dün radyoda Partimizin yeni programını anlatan B. R. Peker

Programımızın yeni şekli, parti prensiplerini daha eyi anlaşılır bir hale koyacak ve türk ulusunun taze hayat içindeki yolunu ve yerini daha ziyade açacak ve aydınlatacaktır.

Ammo haklarında anarşiyi besleyen, ekonomide ulusal çalışmayı yıpratan ve ulus yığınını istismar eden liberalizme karşı cephemizi daha sıklaştırıyoruz. Haklarda hürriyetin sınırını, devlet varlığının otorite sınırı içine alıyoruz. Teklerin ve hususi toplulukların faaliyetini genel menfaatlere aykırı olmamak kaydiyle bağlıyoruz. Artık her yerde son nefesini vermekte olan liberal devlet tipinin kucağında beslenip büyüyen çalışmalar zincirini kırıyor, sınıf kavgası yollarını sımsıkı kapayoruz.

Türkiyede iş verenle işçi arasındaki davalar aralarında uyuşma ile ve bu olamazsa devletin aralayıp barıştırıcı eli ile halledilecektir. Grev ve luk-avt yasak olacaktır.

Bu çığırı yanlış anlıyarak bizim korporatif akışa kapıldığımız hükmünü çıkarmamak lâzımdır. Bizim ulusçuluk ve halkçılık anlayışımızda sınıfçılığa karşı olduğu kadar bir müstahsiller kartelizasyonundan başka bir şey olmıyan korporasyonculuk zihniyetine de karşı gelen bir genişlik vardır.

Biz proletarya - burjuva tasnifi içinde yaratılan sınıf kavgası, sınıf intikamı, sınıf tahakkümü fi-

(Sonu 4 üncü sayfada)

C.H.P. Genel Başkanı Ulu Önderimiz Kamâl Atatürk

Kılavuz'un Düzeltme ve katma listeleri

Üçüncü sayfamızdadır. Elinizde bulunan kılavuz listelerindeki kelimelerin yanına katma listesindeki kelimeleri ilave ediniz ve iki listedeki karşılıkları, kılavuzunuzda aynı kelimeler için olan karşılıklar yerine koyunuz.

B. T. R. Aras Bükreşe gitti

İstanbul, 8 (A.A.) — Dış Bakanı B. Tevfik Rüştü Aras bugün saat 14.30 da Romanya kumpanyasının Daçya vapuru ile Köstenceye doğru şehrimizden ayrılmıştır. Rıhtımda bir polis müfrezesi uğurlama resmini yapmıştır. Vapura gelenler arasında Japonya Büyük Elçisi, Türkiyenin Kâbil Büyük Elçisi, İlbay yardımcısı, Emniyet Direktörü ve Dış Bakanlığı ileri gelenlerile bazı iztiler ile birçok dostları bulunmakta idi.

Bay Tevfik Rüştü Aras Bükreş toplantısı hakkında kendisinden haber soran gazetecilere ayrıca dilevde bulunmamış ve şunları söylemiştir:

"— Bükreş'e balkan antantı toplantısında bulunmak üzere gidiyorum. Oradaki konuşmaların dört beş gün içinde biteceği oranlanabilir. Ortada bir ruznâme yok tur. Yalnız günün siyasal ve ekonomik meselelerini gözden geçireceğimiz tabiiğdir.

Ekonomik işlerle en fazla beraber gelen Kamutay İkinci Başkanı B. Hasan Saka uğraşacaktır. Bükreş'ten doğru Cenevre'ye gideceğim. 21 mayısta toplanacak olan konsey işlerini bitirince Ankara'ya döneceğim.,,

Bükreş'ten Cenevre'ye giderken Belgrad'da durup durmıyacağını soran gazetecilere de cevap olarak:

"— Eğer Bükreş - Cenevre yolu Belgrad'a uğruyorsa M. Yevtiç'i görmek üzere oraya da uğramaklığım tabiiğdir. Yalnız yolun oradan geçmediğini sanıyorum,, demiştir.

Bay Tevfik Rüştü Arasla beraber Bay Hasan Saka, Dış Bakanlığı genel direktörlerinden Bay Mehmed Cevad, Basın Genel Direktörü B. Vedat Nedim ve bayanları, dış bakanlığı özel kalem direktörü B. Refik Amir'le Romanya'nın Ankara elçiliğine yeni geçmiş olan Bay Floti de Bükreş'e gitmişlerdir.

Salgıtımız Sofyada

Sofya, 8 (A.A.) — Bulgar ajansı bildiriyor: Almanyadaki tetkik gezintisinden dönen türk gazetecileri bugün saat 16 da tayyare ile Sofyaya gelmişlerdir. Gazeteciler, B. Bojourichti tayyare meydanında bulgar basın direktörü B. Narimoff, bulgar basın kurumu başkanı B. Baneff ve diğer bulgar gazetecileri orıntakları tarafından karşılanmışlardır.

Bulgar arkadaşlarının çağrısı üzerine türk gazetecileri Sofyada bir saat kalmayı kabul etmişlerdir. Şereflerine bulgar basın direktörlüğü tarafından bir şarab ziyafeti

(Sonu 2. nci sayfada)

Ulus, "4. CHP Büyük Kurultay Bugün Açılıyor", 9 Mayıs 1935, Perşembe, s. 1.

EK-3

10 MAYIS 1935 CUMO

ULUS

ON ALTINCI YIL. No: 4950 — Adımız, andımızdır.

4. Büyük Kurultay Açıldı.

Dört çetin yılın başarıklarını anlatan Atatürk, partisine yeni yönergeler verdi

.. bütün dünya gidişini göz önünde tutarak, dikkatli; hazırlıklı, uyanık bulunmak lüzumuna kanığız!..

Atatürk, dün Dördüncü Büyük Kurultayda her cümlesi heyecanlı alkışlarla kesilen şu söylevi vermiştir. Atatürk'ün bu söylevde kullanmış olduğu kelime karşılıkları şunlardır:

Devrim: Inkılâb — Azı: Isyan (Révolte, rebellion) — Güvenlik: Emniyet (asayiş anlamına) — Kesin: Kati — Gelişim: Inkişaf — Yönetim: Idare (Administration) — Ar: Güzel sanatlar (Beaux-Arts) —Eşit: Müsavi — Kapasite: Kabiliyet (Capacité) — Doğunsal: Fıtri — Tüzel: Adli (Juridique) — Özel: Hususi (Privé, particulier) — İşlev: Amel (fiil) — Kapsal Şamil — Cuda: Asla — Yönetlemek: Tevcih etmek—Tecim: Ticaret — Güdümlü: Sevk ve idareli (Dirigé) — Değat: Temas — Önemli: Ehemmiyetli — Konu: Mevzu — Bağlaşık: Müttefik (Allié) — Dayanışma: Tesanüt — Yüken: Taahhüd (Engagement) — Bayrılık: Sadakat — Etke: Amil (Facteur) — Normal: Tabii — Eyicil: Hayrhah — Kınav: Faaliyet (Activité) — Örgüt: Teşkilât (Organisation) —Yönet: Veçhe—Kutsal: Kudsi — Sürel: Daimi — Finans: Maliye — Modern: Asri — Endüstri: Sanayi.

— Kurultayın sayın üyeleri!

Karşılarında bulunmakla haz duyduğum delege arkadaşlarımı selâmlarken; yüce ulusumuzu saygı ile anarım.

Bu anda, bundan önceki kurultayları ve partimizi doğuran ilk Sivas Kurultayını - ki, dış ve iç düşmanların süngüleri altında kurulmuştur - hatırlamak, geçen on altı yılın bütün hadiselerini göz önüne getirmeyi kolaylaştırır:

Uçurum kenarında yıkık bir ülke... Türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Yıllarca süren savaş... Ondan sora, içerde ve dışarda saygı ile tanılan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız, devrimler... İşte, türk genel devriminin bir kısa diyemi...

Bayanlar, Baylar;

Partimizin her kurultayı, denebilir ki, bir dönüm başında toplanmıştır. 1927 kurultayı, doğuda kopan azgın yenerek cumuriyetin sarsılmaz temelde olduğunun anlaşılmasına; 1931 kurultayı güvenlik ve sükûnun kesin olarak kurulmasına rasgelir. Bu kurultayımız ise, geniş ölçüde gelişim devri içinde bulunduğumuz günlerde toplanmış oluyor.

Kurultayın yeniden alacağı ilerleme ve yükselme tedbirlerile vatanın yüksek yönetimini erdemli ellerinde tutan Partimizin, şerefli tarihini zenginleştireceğine şüphe yoktur.

Geçen kurultaydan bugüne kadar, kültürel ve sosyal alanda başardığımız işler, Türkiye Cumuriyetinin ulusal çehresini, kesin çizgilerile, ortaya çıkarmıştır. Yeni harfleri, ulusal tarihi, öz dili, ar, ilimsel müzik ve teknik kurumları ile, kadını erkeği her bakta eşit, modern türk sosyetesi bu son yılların eseridir.

Türk ulusu ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırları ile çevreledikten sonradır ki, onun yüksek kapasitesi ve erdemi, uluslar arasında tandır. Türk ulusuna doğunsal rengini veren bu devrimlerden her biri, çok geniş tarihsel devirlerin övünebileceği büyük işlerden sayılsa yeridir. Bütün bu işler, partimizin programını, özenle göz önünde tutarak başarılabilmiştir.

Tüzel, sağlık-sosyal, finans, ekonomi ve bayındırlık işlerimizde, hiç durmadan aldığımız yeni tedbirlerin iyi ve yerinde olduğuna kanığ bulunuyoruz.

Akdenizi Karadenize demirle bağladık. Anadolu'da özel şirketler elindeki bütün yolları satın aldık; İstanbul ve İzmir'de liman ve rıhtım işleri devlet eline geçti; Diyarbekir kapısındayız. Antalya'ya, Erzurum'a, kömür yurduna durmadan gidiyoruz.

Devlet Demiryolları kurumu, bugün, kendi malımız olan beş yüz milyon liralık bir iş çevirmektedir.

Sayın arkadaşlar;

Geçen dört yılın başlıca işlevi ekonomi alanında olmuştur. Birçok ülkeler, ucunsal buhran karşısında sarsılmış ve umutsuzluğa düşmüşken biz, bu kapsal felâket önünde cuda irkilmedik. Yurdun ekonomisini yeni bir düzene yönetlemiş bulunuyoruz. Arsulusal tecimi denkleştirerek, iç pazarı harekete getirerek kendimizi korumağı başardık. Asıl önde tuttuğumuz iş, geniş bir endüstri programını gerçekleştirmeye başlamak olmuştur. Bu program, tamamile gerçekleştiği gün, şüphesiz yurddaşın geçimi his olunacak derecede genişliyecektir.

Tarım ve endüstri hareketlerimiz birbirini kollayan tedbirlerle yapılmaktadır.

Maden ürünlerimiz, son zamanlarda özel bir gelişim gösterdi. Umudumuz odur ki, gelecek kurultay maden işlerile beraber deniz ekonomisinde bugün almakta olduğumuz tedbirlerin verimli sonuçlarını dermiş olarak toplanacaktır.

Görüyorsunuz ki arkadaşlar; yepyeni bir güdümlü ekonomi düzeni kurmakla uğraşıyoruz. Partimizin ekonomik anlayışı; bu yöndeki programımızın, yurdun ihtiyaçlarını karşılıyacak ve onu az zamanda gelişmiye ve genişliğe erdirecek en iyi program olduğunu göstercecektir. Yeni öğütleriniz ve direktiflerinizle, yeniden, ilerleme ve yükselme tedbirlerimizi kolaylaştıracağımıza şüphe yoktur.

Bayanlar, baylar;

Cumuriyetin dış siyasada özenle güttüğü amaç, arsulusal barışı korumak ve güven içinde yaşamaktır. Komşularımızla dostluk ve iyi geçinme yolunda her gün biraz daha ilerlemekteyiz.

Sovyetlerle dostluğumuz, her zamanki gibi, sağlamdır ve içtendir. Kara günlerimizden kalan bu dostluk bağını türk ulusu unutulmaz değerli bir hatıra bilir. İki memleket arasında her yönden değerler sıklaşmakta ve genişlemektedir. Sovyetler, cumuriyetimizin onuncu yılında, yüksek delegelerile, şenliklerimizde hazır bulundular.

Devletlerimiz, hükümetlerile ve uluslarile, her fırsatta, birbirlerine nasıl inandıklarını ve ne kadar güvendiklerini bütün dünyaya göstermektedirler. Son günlerde, Boğazlar meselesini ortaya koyduğumuz zaman, Sovyetlerin bizim tezimizdeki doğruluğu ve haklılığı bildirmiş olmaları, türk ulusunda yeniden derin dostluk duyguları uyandırmıştır.

Türk - Sovyet dostluğu arsulusal barış için şimdiye kadar yalnız hayır ve fayda getirmiştir. Bundan sonra da yalnız hayırlı ve faydalı olacaktır.

(Sona 3. üncü sayfada)

Büyük Önder Dördüncü Kurultay da söylevini verirken

Atatürk Kurultay salonunda arka sıralardan birinde..

İnönü Dördüncü Büyük Kurultayı açarken

Okurlarımıza!

Gazetemizde her gün kullandığımız Kılavuz kelimelerile osmanlıca karşılıklarını 2 inci sayıfamızda bulacaksınız. Bundan başka, gene ikinci sayıfamızda yeni kelimelerin kullanışını gösterir bir ders açtık.

Ulus, "4. Büyük Kurultay Açıldı", 10 Mayıs 1935, Cuma, s. 1.

EK-4

17 MAYIS 1935 CUMA

ULUS

Prag, 16 (A.A.) — Çekoslovak Dışişleri Bakanı ile Sovyet elçisi B. Aleksandrovski bugün Sovyet Rusya — Çekoslovakya karşılıklı yardım paktını imzalamış lardır.

ON ALTINCI YIL. No. 4957 — Adımız, andımızdır. — Her yerde 5 kuruş

Dördüncü Büyük Kurultay kapandı

Kurultaydan bir köşe — İsmet İnönü kapanma söylevini veriyor — Asbaşkan Saffet Arıkan başkanlık ederken

Günlük

BÜKREŞ'TE

F. R. ATAY

Berkemizâr kullandığımız kelime karşılıkları: Düşüt: ceâini sakıt — Tasarı tasavvur — Dayanışma: Tesanüd — Durluk: İstikrar — Düzen: Nizam — Gerçe: Şeniyet — Asîş: Menfaat — Karşıdık: Zıddiyet, tezad — Eşitlik Müsavat — Pekiştirmek: Takviye et - mek — Bölge: Mıntaka — İlgilendir - mek: Alâkadar etmek — Bildiriş: Tebliğ — İyicillik: Hayırhahlık — Öngecillik: Gayrenâdişlik — Sağduyu: Hissi selim — Öngörü: Basiret — Yığ - ınım: Mecbale — Belge: Vesika — Kotarmak: Halletmek.

Harbisonrası'ndanberi anlaşma, uzlaşma, yakınlaşma, bağdaşma, bağlaşma, ve bu çeşit daha bir çok isim verebileceğiniz paktlar yapılmıştır. Bunlardan kimi düşüt, kimi sakat, kimi kuru tasar, kimi de hayal halinde kaldılar. Avrupa'da iki sağlam dayanışma unsuru var: biri, Ortaavrupa'da, Küçük Anlaşma, öteki Blakanlar'da bizim pakt!

Balkan anlaşmasının yalnız durluk ve düzen içinde devam etmek değil, her gün daha kuvvetlenmesinin sebebleri nedir? Çünkü bu pakt gerçeler üstüne kurulmuştur; çünkü bu gruptaki devletleri birleştiren asıllarla, arsulusal barış davası arasında hiç bir karşıtlık yoktur. Bu grup devletleri arasında eşitlik duygusu içtem ve samdır. Bu devletler, siyasa birliğini, ekonomik ve kültürel yaklaşmalarla her gün daha pekiştirmek yolunu tutmuşlardır. Düsturları şudur: her zaman birlikte, ve hiç kimseye karşı!

Son Bükreş toplantısının Balkan devletlerinin, kendi bölgeleri ile, Avrupa kıtasını ilgilendiren meseleler hakkındaki, bu açık ve uz görüşlerini anlatan son bildiriğ, harbsonrasının en güzel belgelerinden biri olarak kalacaktır. Uyanık ve aygın durmak, açık ve engin görmek, düşündüğünü saklamamak, kendi aralarındaki dayanışma esaslarını her gün daha kuvvetlendirmekle beraber, herkese karşı eyicillik ve özgecillik duygusunu sağ tumak: işte Bükreş bildiriğinin ruhu!

Balkan anlaşmasının arsulusal büyük değeri, uzak yakın, hiç kimse için, *tehlike olmamak*'tır. Bu anlaşmanın yüksek zekâ ve sağduyusu da, Balkanlarda çıkarılabilecek bütün meseleleri, de - rin bir öngörü ile, bir bir ele alıp kotarmak ve ortadan kaldırmak -

Dördüncü Büyük Kurultay Kapanırken

Parti Genel Başkan Vekili İnönünün söylevi

Yüce kurultayın sayın üyeleri;

Büyük Kurultayın çalışması her bakımdan faydalı ve feyizli olmuştur. Geçmiş yılların işleri üzerindeki araştırmalarımız, bütün yurdda dikkati çekmekten geri kalmıyacaktır. Büyük Partimin devlet işlerini yakından gözettiğine ve Parti hükümetinin yard ve ulus için çalışmasının nasıl incelendiğine güzel örnekler verdiniz.

Gelecek yıllar için Büyük Kurultayın verdiği yönergeler çok değerlidir. Her şeyden önce, Partimin programına koyduğunuz hükümler ulus ve ülke için yapıcı ve ilerletici etkelerini geniş ölçüde gösterecektir. İçeride ve dışarıda bir daha ve eyice anlaşılacaktır ki C. H.Partisi eyice kavranmış harekettli bir programı dölenle gütmektedir. Gerek devrim prensiplerinde, gerek devlet idaresinde bütün ulusu kucaklıyan bir Partinin temel programının egemen olması, işlerin hem sağlamlığı, hem de bir ana yolda şaşmadan ve şahıslarla ilgili olmıyarak, durmayarak yürümesi için esas şarttır. Büyük Kurultay, programile, yurdun gelecek dört yıl içinde hangi ana yollarda yürüyeceğini göstermiştir. Bununla, Parti hükümetleriniz için bir program bildiriğinin aynı zamanda verilmiş olduğunu söylemek isterim.

Büyük Kurultayın yurdun içerideki emniyetine verdiği önem ve bu yolda Partinin devrimci anlamı bir daha meydana çıkmıştır. Hükümeslerinizin, devrimci Partimizin çok dikkatli ve çok dölenli vasfına uygun olarak hareket edeceklerine emin olabilirsiniz.

Yurdun dışarı emniyeti için büyük ilgi gösterdiniz. Büyük Kurultayın, yurdu korumak için, gerek olursa, vatanın canlı ve canız bütün araçlarını ortaya atacağını bildirmesi, bunu bir temel yasa olarak programda açıkça söylemesi, vatanın her bucağında beraberlik seslerile karşılandı. Vatan ve ulus aşkı, Partimizin başlıca varlığı olduğunun açıkça bilinmesi, dünyanın bu karışık zamanlarında Türkiye baysallığı için hayırlı bir gösteriştir. Büyük Kurultay ekonomi işlerile özel bir dikkatle uğraştı. Ekonomik gelişmenin gelecek müsbet verimleri üzerinde kurultayın etkisi mutlu bir surette duyulacaktır.

Dördüncü Büyük Kurultay çalışmasına son verirken onun bütün üyeleri ulus yoluna hizmet için, tazelenmiş bir vazile aşkı ile ayrılıyorlar. Ulus sevgisini daha çok kazanmak için, hepimiz, feyizli bir yarış duygusu ile çalışacağız.

Ulu önderimiz Atatürk'ün sevgileri, eyi dilekleri ve her zorluğa yetişen kartarıcı ve yapıcı uyanıklığı sizinle beraberdir.

C. H. Partisinin dördüncü büyük kurultayı kapanmıştır.

Partimizin yeni genel yönetim kurulu

Büyük Kurultayın dünkü toplantısında C. H. P. Genel Yönetim Kurulu üyeliklerine aşağıda adları yazılı saylavlarımız seçilmişlerdir:

C. H. P. Genel İdare Heyeti

Receb Peker *Kürahya* saylavı
Münir Akkaya *Giresun* „
Mümtaz Ökmen *Ankara* „
Muttalib Öker *Malatya* „
Esat Uras *Amasya* „
Cevdet Kerim İncedayı *Sinob S.* „
Nafi Atuf Kansu *Erzurum* „
Rahmi Apak *Tekirdağ* „
Hasan Âli Yücel *İzmir* „
Necib Ali Küçüka *Denizli* „
Hüsnü Çaktr *İzmir* „
Ali Rıza Erten *Mardin* „
Dr. Fikri Tuzer *Erzurum* „
Salah Yargı *Kocaeli* „
Tahsin Berk *Elazig* „
Salâh Cimcoz *İstanbul* „

tır. Balkanlar henüz büsbütün *meselesizlenmiş* değildir; fakat doğruca hedefe giden yolun, sarp ve çetin bütün geçitleri artık geride kalmıştır.

Her yeni toplantı, ancak ileriye doğru, yeni bir yüğrüm olacak, barış tarihi Balkanları sükünlaştıran büyük şahsiyetlerin adını, saygı ve teşekkürle anacaktır.

3 üncü sayfamızda (türkçe örnekleri)ni koyuyoruz.

Bildiriğ

C. H. P. Büyük Kurultayı 16. 5. 935 perşembe günü saat 10 da Asbaşkan Abdülhalik Renda - nın başkanlığında toplandı. İç ve bayındırlık işleri ile ilgili dilekler görüşüldü. İç ve bayındırlık Ba - kanları kendilerile ilgili işler üzerinde geniş izahlar verdiler. Bir çok üyeler söz alarak dileklerini izah ettiler. Oturum 15 e bırakıldı. Öğleden sonra Asbaşkan Saffet Arıkanın başkanlığında çalışmaya başlıyan Büyük Kurultay 21,5 a kadar sürdü. Sağlık ve sosyal yardım dilekleri üzerinde karar veren Kurultay, Tarım, Finans, Kültür, Ekonomi, ve Tarım Bankasile ilgili dilekler üzerin - de konuştu. Bakanların kendi iş - leri üzerinde Kurultayın ilgisini uyandıran diyevleri dinlendikten sonra diyevler üzerinde kararlara varıldı.

Asbaşkan Arıkan, başkanlık yerini, Genel Başkan Vekili İsmet İnönü'ne bıraktı.

İnönü alkışlar arasında baş - kanlık yerine geçerek Parti tüzü - güne göre 16 üyeden toplanan Genel İdare heyetini seçtirdi.

Bundan sonra bir çok imzalarla verilmiş olan aşağıdaki takrirler sürekli alkışlar arasında kabul edildi. İnönü,Genel Başkan adına bir bildiriğ okuyarak Kurultayı alkışlar arasında kapadı.

Takrir 1

Büyük Kurultay toplantısını bitirirken, ulusumuzun Büyük Önderi, Partimizin daimi ve Genel Başkanı Kamâl Atatürk'e, derin ve sarsılmaz sevgi ve saygılarımızın ve Kamâlizm prensiplerine içten ve özden bağlılığımızın Başkanlık tarafından sunulmasını dileriz.

Takrir 2

Kurultay Başkanlığına

1 — Açılış günü yüce varlığı ile Kurultayı şenlendiren, her şeyi yaratan ve yapan Atatürk'e ve onun izine candan ve yürekten bağlılığımızın karar altına alınmasını,

2 — Büyük Yaratıcının değerli yapıcısı İsmet İnönüne ve kabinedeki arkadaşlarına,

3 — Partimizin bilgili ve sevgili Genel Kâtibi Receb Pekere, ve çalışkan idare heyeti arkadaşlarına,

4 — Kurultayımızın kıymetli reislerine ve kâtiblerine, Kurultayın sevgi ve saygılarının sunulmasına karar alınmasını teklif ediyoruz.

Her gün 5 kelime

Ulus baştanbaşa kılavuz kelimeleri ile çıkıyor. Türkiyede çıkan gazete ve dergilere her gün verilen 5 er kelimelik listeleri de yazıyoruz. Bu listeyi basan gazete artık bu kelimelerin osmanlıcalarını kullanmıyacaktır.

İKİNCİ LISTE

1. — Mamur = Bayındır
   a) Mamuriyet — Bayındırlık
   b) Nafıa
   İmar etmek — Bayındırmak
   Misaller: Ankara bayındır bir şehir olmuştur.
   Memleket bayındırlık yolundadır.
   Bütün devlet yapı işleri Bayındırlık Bakanlığına bağlanmıştır.
   Biz yurdumuzu bayındır - maktan ve geliştirmekten başka bir şey düşünmiyoruz.
2. — İnkişaf etmek = Gelişmek
   İnkişaf ettirmek — Geliştirmek
   İnkişaf — Gelişim, gelişme
   Misal: Türkiyenin ekonomik gelişimi günden güne artıyor.
3. — Mülki = Sivil
4. — Askeri = Süel (Militaire)
   Not 1) "Asker„ kelimesi "Soldat., anlamına türkçedir.
5. — Cemiyet, Şirket = Sosyete
   Misal: Türk Cemiyeti = Türk Sosyetesi
   Şeker Şirketi — Şeker Sosyetesi
   İçtimai = Sosyal
   Not: 2) Türk köhünden gelen "Cemiyet„ şu anlamda kullanılacaktır : Hilâliahmer Cemiyeti = Kızılay Cemiyeti. Dil Cemiyeti. Gazeteciler Cemiyeti.

Not: Gazetemize gönderilecek yazılarda bu kelimelerin osmanlıcaları kullanılmamasını rica ederiz.

B. T. R. Aras Viyana'da

Viyana, 16 (A.A.) — Türkiye Dışişleri Bakanı Bay Tevfik Rüştü Aras, otomobille Budapeşte'den buraya gelmiştir. Birkaç gün özel olarak burada kalacaktır.